

מעיינותיך

למחשבת חב"ד / גיליון 57 / כסלו ה'תשע"ט

3 התחנה האחרונה לפני הגאולה

החידוש שבתורת החסידות
הרב מענדל וקטער

24 גובה הקפיצה לפי המקפצה

מאמר שני בסדרה על
שבת באור החסידות

10 מסע מי"ט כסלו לימי החנוכה

הרב אייל ורד

3

מה הידשה תורת החסידות

משאו של הרב מענדל וכתער
בכנס החסידות בבנייני האומה

10

מסע מי"ט כסלו לחג החנוכה

על-פי דברי הרבי מלובאוויטש זי"ע
הרב אייל ורד

18

כי קרוב אליך הדבר מאוד

עבודת התפילה – קונטרס עבודת
התפילה לאדמו"ר הרש"ב
דובי ליברמן

24

עבודה שבתית

שבת באור החסידות
מאמר שני בסדרה

לעילוי נשמת

הורינו האהובים

הרה"ח ר' שלום דובער בן
הרה"ח ר' אברהם לויק ז"ל
רחל בת הרה"ח הרב שמואל
נוטיק ז"ל

ר' שלמה זלמן הלוי בן הרב
יוסף זרח פרידמן

בלומה בת ר' מנחם מענדל
ונגר

נדבת בנו שמואל
ורעייתו טליה

וצאצאיהם: מוריה, אפרת,
שלוסית, ריעות ושולם

שלמה

סליון

לעילוי נשמת

הרה"ח התמים ר' זלמן
מרדכי ע"ה

בן הרה"ג הרה"ת הרה"ח ר'
אליהו ורבקה ע"ה

ולעילוי נשמת האשה
החשובה

מרת שפרה נחמה ע"ה בת
הרה"ח ר' מנחם מענדל הלוי

ודבורה ברגמן ע"ה

נלב"ע טו"ב כסלו תשע"ג

ליון

ת.נ.צ.ב.ה

נדבת הרב שמואל ואילה

שיחיון

ליון

יוצא לאור על ידי ספריית מעיינות
ת.ד. 36251 ירושלים

להצטרפות למנוי: 072-2792066

לשליחת תגובות בפקס: 072-2792060

לתגובות ולקבלת הגליון בדוא"ל: orvechayoot@gmail.com

עריכה: הרב יהודה כהן, הרב ישראל לב,

הרב מנחם ברוד, הרב משה שילת

ציור השער: יהושע וויסמן

תורת החסידות התחנה האחרונה לפני הגאולה

במרוצת הדורות נעשתה התקדמות הדרגתית לעבר ההכרה שהקב"ה נוכח לחלוטין בתוך המציאות • הבעל־שם־טוב הרים את האמונה לדרגה הגבוהה ביותר – ש"אין עוד מלבדו" הוא אמת לאמיתה כפשוטו • על־פי שיעור שנמסר במסגרת אירועי 'צמאה' תשע"ח

/ הרב מענדל וכטער /

ביום הזה בבחינת המשכה כללית על כללות השנה...

הרש"ב משתמש לא רק במילים "ראש השנה לחסידות" אלא מוסיף – "זה היום תחילת מעשיך", ביטוי הלקוח ישירות מתפילות ראש השנה. דברי הרש"ב מחייבים עיון מכיוון שאין מדובר בהתבטאות אגבית, אלא באיגרת שנועדה להיות מופצת בציבור הרחב. מה כוונתו?

כבר שאלו המפרשים מדוע ראש השנה נקרא "יום תחילת מעשיך", והלא א' בתשרי הוא היום השישי לבריאת העולם ולא הראשון?! ומתרגים, שביום זה נברא האדם, שהוא תכלית כוונת הבריאה, וממילא זה יום "תחילת מעשיך", שכן כל בריאת העולם לא הייתה אלא הכנה לקראת האדם.

בדרך דומה מדייק הרש"ב, שהעולם לא נברא סתם כך

י"ט כסלו הוא היום שבו יצא ממאסרו רבי שניאור זלמן מלאדי, המכונה גם 'בעל התניא' ו'אדמו"ר הזקן'. בפני החסידים היום הזה מכונה 'ראש השנה לחסידות'. ויש לשאול, מה פירוש 'ראש השנה'? האם זו מליצה בלבד או שמאחורי המילים הללו מסתתר דבר מה עמוק?

הרבי הרש"ב כתב באיגרת ידועה על עניין יום מיוחד זה:

החג אשר פדה בשלום נפשנו ואור וחיות נפשנו ניתן לנו, היום הזה הוא ראש השנה לרא"ח [=לחסידות] אשר הנחילנו אבותינו הקדושים וצוקללה"ה ג"ע זי"ע, והיא היא תורת הבעל שם טוב ז"ל. "זה היום תחילת מעשיך" – שלימות הכוונה האמיתית בבריאת האדם עלי ארץ, להמשיך גילוי אור פנימיות תורתנו הקדושה, אשר נמשך

בשביל האדם, אלא המטרה היא שהאדם יגלה בעולם את האור האלוקי. ייחודה של תורת הבעל שם טוב, שהיא מגלה את האור האלוקי האינסופי בתוך כל אחד ואחד ובתוך הבריאה כולה, ולכן אפשר לומר עליה שבפנימיות העניינים היא "יום תחילת מעשיך".

ויש לשאול, כיצד החסידות מגלה את האור האלוקי בעולם, ומדוע היא נחשבת לתכלית; וכי לא היו עוד שיטות ותפיסות שדיברו על האור האלוקי?

בספרי החסידות מבואר שימי הגלות אינם אלא הכנה לקראת הגאולה השלמה, וכי מדרור לדור, על-ידי הגילויים הנעלים שהאירו בו, העולם נעשה זך ומוכן יותר לבוא הגאולה. בשורות אלה ננסה להבין כיצד העולם צועד והולך אל יעד נספך זה, כאשר המסלול עובר דרך הופעתה של תורת החסידות, על-ידי הבעל שם טוב.

השגחה פרטית או אחדות פשוטה

בימי קדם העולם היה מלא בעבודת אלילים, עד שרבים מעם ישראל היו גם הם אדוקים רחמנא ליצולן בעבודות אלה. הרמב"ם מציינ ב'מורה נבוכים' שמצוות רבות שבהן נצטוונו נועדו לשלול את העבודה זרה. כך למשל הוא מסביר את עניין הקרבנות, שמטרתם לקחת את הרגל העבודה הזרה, שהיה מושרש בעם ישראל, ולנתבו לעבודת השם, על-ידי הקרבת קרבן לכבודו יתברך, ולא לאלילים. על דרך זה הוא מסביר מצוות רבות נוספות.

בתקופות מאוחרות יותר התמעט העיסוק באלילים הפיזיים, אך במקומם צמח אליל חדש – הפילוסופיה. גדולי הפילוסופים, וביניהם אריסטו וחבריו, האמינו בה' ואף הכירו באחדות ה'. הרמב"ם אף מביא בספריו מדבריהם, פעמים תוך ציון המקור ופעמים (ובכלל זה בספרו 'יד החזקה') בהשמטת המקור.

אחד המושגים שאותו דחו הפילוסופים היה עניין ההשגחה הפרטית, אותה הם ראו כנוגדת את רעיון האחדות הפשוטה של הקב"ה.

עובדת היותו של ה' אחד, אחד האמיתי, ללא הרכבה וללא שינוי, הייתה בעיניהם סתירה ליכולתו להשגיח על הברואים. שהרי אם הוא משגיח על כל פרט ופרט, נמצא שבכל רגע ורגע מתווסף אצלו ריבוי עצום של ידיעות חדשות, ואם כן הן מהוות בו שינוי. קודם לא ידע, ועכשיו ידע

אחד המושגים שאותו דחו הפילוסופים היה ההשגחה הפרטית. הם ראו בה ניגוד לרעיון האחדות הפשוטה של הקב"ה. עובדת היותו של ה' אחד, אחד האמיתי, ללא הרכבה וללא שינוי, הייתה בעיניהם סתירה ליכולתו להשגיח על הברואים. שהרי אם הוא משגיח על כל פרט ופרט, נמצא שבכל רגע ורגע מתווסף אצלו ריבוי עצום של ידיעות חדשות, ואם כן, הן מחוללות בו שינוי. קודם לא ידע, ועכשיו הוא יודע פרט כזה ופרט אחר. מכיוון שתפיסת האחדות הפשוטה הייתה חזקה מאוד אצלם (באופן שהוכח על-פי השכל, שלכל מורכב צריך שיהיה מרכיב ומקור ראשון שאינו מורכב, וזה 'מחויב המציאות'), דחו את האמונה בהשגחה ונשארו עם האחדות הפשוטה.

גדולי הראשונים, ובראשם הרמב"ם, עסקו בתיווך רעיון אחדות ה' עם עניין ההשגחה הפרטית. עיקר ההסבר של הרמב"ם מתבסס על העיקרון שהואיל והוא וחכמתו אחד, ואין ידיעתו כידיעתנו (כמו שאומר הנביא "כי לא מחשבותיי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי")¹, ולכן ריבוי הידיעות אצל ה' אינו מהווה סתירה לפשיטותו.

זה נושא מורכב, ולא נוכל להיכנס לעומקו במסגרת הצרה העומדת לרשותנו. אך בהקשר שלנו יש לברר מה תפיסת החסידות בנושא זה? כיצד מתיישבת הסתירה כביכול בין האחדות האלוקית לבין ההשגחה הפרטית על-פי תורת הבעל שם טוב?

השגחה פרטית או מציאות הבריא

הבה נראה את דברי אדמו"ר הזקן:

אך הנה, כל זה יובן בהקדים תחילה הקדמה אחת בענין ההשגחה האלקית, שנבוכו בה הפילוסופים מפני הקושיא שהוקשתה להם מאד – איך יתכן ההשגחה הפרטית, שהיא בחינת הריבוי והפירוד? הרי הוא היפך בחינת האחדות הפשוטה בתכלית, שהוא מושלל מכל ריבוי ופירוד, יעוין בספריהם שהאריכו בזה איך שלא מושג כלל בשכל האנושי שאחדות הפשוטה יקבל הריבוי. ואם כן, איך יאמר עליו שמשגיח בפרטיות חלקי הנמצאים כולם בו, והכתוב אומר "עינך פקוחות על כל דרכי בני אדם", "מבין כל מעשיהם", וכן כתיב "עיני ה' משוטטות בכל הארץ", וכהנה רבות בכתובים.

והנה, הרמב"ם תירץ לקושיא זו במילות קצרות באמרו שבידיעת עצמו, כביכול, יודע את כל הנבראים. וגם זה צריך להבין, הרי ידיעת עצמו הוא בחינת אחדות הפשוטה, ואיך בידיעת האחדות פשוטה ידע בחינת הריבוי בו? והדרא קושיא לדוכתא.

1. ישעיהו נה, ח.

ריבוי הפרטים שקיימים
בבריאה מקורם בדרגת
"ממלא כל עלמין",

ואילו הקדוש ברוך הוא
באחדותו שיין למדרגה
של "טוב כל עלמין"

בלשון החסידות, יש

הבחנה בין אלוה לבין

אלוקות. האלוה הוא אחד

פשוט, ואילו האלוקות

מתחלקת לכוחות

פה... ומלבד אשר אלה לו, עוד יוסיף על חטאתו פשע.
כי מהכחשת הספירות יימשך על הכפירה כי נכריחנו
בהקדמות ופינות התורות. כי מאחר שהאחד הפשוט לא
ישיגהו שינוי, איך ישיגה בעניינים חולפים? וכן אחר
שהוא אחד, איך ישיגה על סוגי המינים כי יחייב הריבוי
כנודע? ולזה יוכרח להאמין בספירות, ואם לאו יכפור ח"ו
כאשר טעו רבים בסילוק ההשגחה הפרטית ובעניינים
האלה, שאין ראוי להעלותם בכתב.

ביאור הדברים: העיקרון המוסכם על הכול הוא שמלבד
הקב"ה לא קיימת עוד מציאות. לפי שיטת הפילוסופים,
הקב"ה נמצא רק למעלה בשמים ולא למטה בארץ. בוודאי
שזו שיטה מושללת על-פי התורה, ומחשבה כזאת היא
כפירה, שהרי התורה מניחה את עניין ההשגחה כדבר פשוט
וברור. אלא שצריך להבין: כיצד האין-סוף ברוך הוא יכול
להימצא בעולם הזה? איך יתכן שהוא משגיח על הבריאה?

תשובתם של הרמ"ק ושל בעל התניא היא – עשר
הספירות. אלא שעדיין לא ברור כיצד מציאות הספירות
מתרצת את השאלה. הלוא גם הספירות עצמן סותרות את
המציאות של אחדות שלמה! עצם הביטוי 'עשר ספירות'
(ובלשון הקבלה: "עשר ולא תשע, עשר ולא אחת עשרה"⁴)
מבטא ריבוי. אמנם זה ריבוי רוחני ורק, אבל בכל-זאת
ריבוי! הדבר אינו מתיישב לכאורה עם תפיסת האחדות
הפשוטה של הבורא. במילים אחרות, אותה שאלה ששאלנו
על המציאות הגשמית ועל היותה סותרת לכאורה את
האחדות האלוקית, מושלכת כעת גם על עשר הספירות.

אך באמת, הקושיא הזאת ראוי להם להקשות על
עיקר ענין התהוות הבריאה הבאה בבחינת הריבוי
והפירוד בבחינת גבול, ואיך ימצא הריבוי מבחינת
אחדות הפשוטה, ש"מאמת המצאו, כביכול, נמצאו
כל הנמצאים", ואיך ימצא מן האחדות הפשוטה כל עיקר
התהוות הנבראים והנמצאים שהן בבחינת הריבוי כו'.
ולמה להם להפילוסופים להקשות על פרטי ההשגחה
על ריבוי הנמצאים, ולא יקשו על עיקר ההתהוות של
הריבוי מאחדות פשוטה? ואם יתורץ זה, ממילא יתורץ גם
ההשגחה הפרטית מאחדות פשוטה על הריבוי כו'.²

כלומר, אדמו"ר הזקן סבור ששאלת הפילוסופים
אינה חלה על עניין ההשגחה הפרטית בלבד, אלא על כל
מציאות הבריאה! הפילוסופים הכירו בבריאת העולם על-
ידי ה', אך סירבו להכיר בהשגחה פרטית. שואל אדמו"ר
הזקן, אם האחדות הפשוטה של הקב"ה אינה יכולה להכיל
ריבוי, כיצד תיתכן עצם בריאת העולם, שיש בו ריבוי
ופירוד של נבראים עד אין קץ? אם ברור ומוסכם שה' הוא
אחד, השאלה האמיתית שיש לשאול היא – כיצד ייתכן
שיש עולם? כשענה על שאלה זו, ממילא יתורץ גם עניין
ההשגחה הפרטית. ולכן ממשיך אדמו"ר הזקן:

אך הנה באמת אי אפשר לתרץ ולהבין אמיתית עניין
זה בשכל אנושי, רק אחר ידיעת והשגת חכמת אלוקות
בבחינת עשר ספירות ראצילות.

אדמו"ר הזקן אינו מקבל את ביאור הרמב"ם, שהדבר
פשוט נשגב מבנתנו, בעוד אצל ה' שני הדברים יכולים
לדור בכפיפה אחת. יש כאן שאלה פילוסופית-מהותית
שעדיין נותרה בעינה. ולשיטת אדמו"ר הזקן, הבנת העניין
טמונה ביסוד של עשר הספירות.

חשיבותן של עשר הספירות

כידוע, אחד מחידושיה של תורת הקבלה הוא תפיסת
עשר הספירות, שפירושה – כוח הגבול שבאין-סוף, שממנו
משתלשל כל עניין הבריאה. הספירות הן עשרה כוחות
שבאמצעותם, ועל-ידי התכללותם זה בזה, הקב"ה מתגלה
בתוך המציאות.

כבר הרמ"ק, רבי משה קורדובירו, ממקובלי צפת שקדמו
לא"ר הקדוש, הזכיר את הספירות כמושג מפתח להשגת
אמונה ישרה. הרמ"ק חילק בין שני סוגים של בני-אדם:
קבוצה אחת היא מי שמעולם לא למדו ולא נחשפו למושג
עשר הספירות. אמנם אין הם נחשבים כופרים ואין בהם פגם
באמונה, אך עם זה גם אי-אפשר לומר עליהם שזכו לאמונה
שלמה. ובלשון הרמ"ק: "מי שלא יבחין בעניין הספירות לא
ייקרא מפני זה כופר ולא מקצץ בנטיעות ח"ו. אמנם יצדק

3. פרדס רמונים, שער א פרק ט.

4. ספר יצירה, פרק א, ד.

2. מאמרי אדמו"ר הזקן, פרשיות, עמ' קז.

כדי להסביר זאת אנו נדרשים למושג מרכזי נוסף בתורת הקבלה: הצמצום. כך כתב רבי חיים ויטאל, תלמידו של האר"י הקדוש:

דע כי תחילת הכל היה כל המציאות אור פשוט, ונקרא "אין סוף". ולא היה שם שום חלל ושום אויר פנוי. אלא הכל היה אור האין סוף. וכשעלה ברצונו (הפשוט) להאציל הנאצלים... צמצם עצמו באמצע האור שלו בנקודת המרכז אמצעית שבו, ושם צמצם עצמו אל הצדדין והסביבות ונשאיר חלל בינתיים. וזה היה צמצום הראשון של המאציל העליון.⁵

על-פי האר"י, בתחילה מילא ה' יתברך את כל המציאות באור אלוקי אין-סופי. בשלב מסוים סילק את אורו הצידה ויצר חלל פנוי, שבו האור האלוקי כביכול אינו גלוי.⁶ כך נוצרו שתי מציאויות מקבילות: מציאות אחת הנקראת "סובב כל עלמין" (סובב כל העולמות), אשר מגלה את הקב"ה כפי שהוא לפני הצמצום – אין-סוף מוחלט, באחדות פשוטה. המציאות השנייה נקראת "ממלא כל עלמין" (ממלא כל העולמות), אשר מגלה את הקב"ה כפי שהוא לאחר הצמצום – אור אלוקי שמתפשט מהאין-סוף, אך אינו אחדות פשוטה, אלא כבר יש בו מציאות של ריבוי.

כעת נוכל להבין שכל ריבוי הפרטים שקיימים בבריאה מקורם בדרגת "ממלא כל עלמין", ואילו הקב"ה באחדותו הוא במדרגת "סובב כל עלמין". בלשון החסידות יש הבחנה בין אֵלֹה לבין אלוּקוּת. האֵלֹה הוא אחד פשוט, ואילו האלוּקוּת מתחלקת לכוחות.

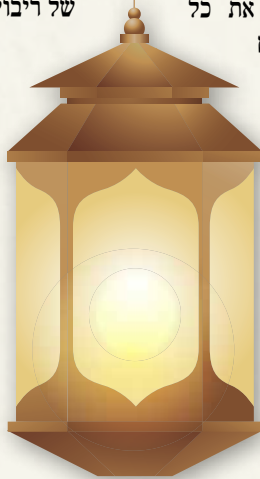
את דברי האר"י על הצמצום הבינו בשתי דרכים. דעה אחת סברה שמדובר בצמצום כפשוטו. דהיינו, שכאשר הקב"ה סילק את אורו, הוא יצר אזור 'נטול אֵלֹה', שבו האין-סוף אינו נמצא, ולכן ניתן לברוא בו עולם שהוא נפרד מהקב"ה. הדעה השנייה שללה זאת מכול וכול, שהרי על הקב"ה נאמר "מלוא כל הארץ כבודו", ואיך ייתכן שתהיה ולו פינה אחת בכל המציאות שאין בה אלוּקוּת? להפך, הקב"ה נמצא בכל מקום, "לית אתר פנוי מיניה" (אין מקום פנוי ממנו).⁸ צמצום האור האלוקי אינו חל לגבי הקב"ה אלא רק לגבינו, המקבלים. בשיטה זו, שהצמצום אינו כפשוטו,

החזיקו הבעל שם טוב ותלמידיו.

רעיון הצמצום מתרץ את השאלות ששאלנו. מצד אחד, הקב"ה הינו אחדות פשוטה שקיימת בכל מקום, ולא שייך בו שום שינוי וריבוי – "אין עוד מלבדו" ממש. ה' יתברך הוא מחויב המציאות, אותה נקודת 'עצם' שלא ייתכן לדמיין את ההוויה בלעדיה. ואם כן הוא חייב להיות נוכח בכל נקודה ונקודה של המציאות, מפני שאחרת אותה מציאות לא תתקיים. ועם זה, העובדה שאנו רואים ומרגישים הברלים ושינויים, בין בעולם הגשמי שבו אנו חיים ובין בעולמות רוחניים יותר, כמו יצירה, בריאה ואצילות, היא תוצאה של בחינת "ממלא כל עלמין", של הקב"ה המופיע לאחר הצמצום, שכן רק במדרגה זו תיתכן בכלל מציאות של ריבוי.

גילוי כמו לפני הצמצום

תורת החסידות חידשה שהקב"ה נמצא בכל מקום, אלא שאנו איננו מסוגלים לראות זאת בשל ההעלם וההסתר של שם 'אלוקים'. הסתר זה יסתיים בביאת המשיח. אז יזדכך שם 'אלוקים', ואנו נזכה לראות את האור האלוקי כפי שהוא בעצמותו, בשיא כוחו. העבודה הנדרשת מאיתנו כדי לקדם זאת היא לימוד תורה וקיום מצוות, אך יש גם עבודה נוספת, כאשר יהודי מכניס קדושה לתוך המציאות: משתמש בגשמיות לצורך קיום המצוות; אוכל ופועל לשם שמים; מקיים את דברי חז"ל "וכל מעשך יהיו לשם שמים"⁹ ואת הדרכתו של שלמה המלך "בכל דרכיך דעהו"¹⁰. על-ידי כל אלה הוא מברר את העולם ומגלה את האלוּקוּת שבו. כשיגיע זמן הגאולה ושם 'אלוקים' כבר לא יסתיר, הקב"ה יתגלה כמו בדרגה שלפני הצמצום. וזוהי תכלית כוונת בריאת העולם – שהקב"ה יתגלה כמו שהוא. וכפי שכותב בעל התניא על הפסוק "ולא יכנף עוד מוריד"¹¹, שלא יהיו עוד לבושים והסתרות על שם אלוּקִים אלא האין-סוף יופיע בעצמו, כפי שהוא.

9. אבות ב, יב.
10. משלי ג, ו. וכפי שנפסק בשולחן ערוך, אורח חיים רל"א, א: "וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוון להנאותו אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: "בכל דרכיך דעהו", ואמרו חכמים: כל מעשך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקנייה והתשמיש והשהייה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו".
11. ישעיהו ל, כ. ובתניא פרק לו': "וכמאמר ז"ל שהקב"ה נותן כח בצדיקים לקבל שכרם לעתיד לבא, שלא יתבטלו במציאות ממש באור ה' הנגלה לעתיד בלי שום לבוש, כדכתיב (ישעיהו ל, כ): "ולא יכנף עוד מוריד" [פירוש, שלא יתכסה ממך בכנף ולבוש], והיו ענין ראות את מורידך", וכתוב (ישעיהו נב, ח): "כי עין בעין יראו וגו'".

5. אצרות חיים, הקדמה לשער העיגולים.
6. המקובלים מסבירים שלא מדובר במקום פיזי וגם לא בזמן, אלא שמדובר במדרגה מסוימת של תודעה. יש מציאות של עולם לפני הצמצום ויש מציאות של עולם לאחר הצמצום, ושתייהן מתקיימות בו זמנית.
7. ישעיהו ו, ג.
8. תיקוני זוהר קכב, ב.

הארץ':

והנה באמת רחוק מרשעים ויפג לבם להאמין השגחה פרטית כזו שאין אדם נוקף אצבעו ואין שום עשב נעקר ואין שום אבן נזרק כי אם בזמן ומקום הראוי לו, כמאמר "מקום שיפול העץ – שם יהא"¹⁴.

כלומר ההשגחה הפרטית יורדת עד עמקי תהומות, ולא רק על האדם, אלא על כל חלקי הבריאה, קטנים וזעירים ככל שיהיו. ובדעה זו החזיקו כל גדולי החסידות שבאו אחריו, שהוסיפו והדגישו זאת באין ספור מקרים.

מדוע חשוב כל-כך לתלמידי הבעל שם טוב וממשיכי דרכו להדגיש לפנינו את עניין ההשגחה הפרטית על כל פרט בבריאה? הסיבה קשורה לנושא שבו פתחנו – "צמצום אינו כפשוטו". יש הסבורים שהמשפט "אין עוד מלבדו" הוא סיסמה בעלמא, או שהם מקבלים אותו רק על אחוזים מסוימים של המציאות. דהיינו, הם סבורים שהקב"ה שולט על הבריאה, אבל יש חלקים שבהם אין הוא משגיח ואינו מתערב. תורת החסידות באה להעלות את האמונה למדרגה גבוהה יותר, וממילא מתייחסת גם לכך שהקב"ה נוכח ומשגיח על כל המציאות כולה.

בכל אחת מהתקופות שהזכרנו התקדמו חכמי הדור עוד ועוד לעבר ההכרה שהקב"ה נוכח לחלוטין בתוך המציאות. כשהופיע הבעל שם טוב, הוא הרים את האמונה לדרגה הגבוהה ביותר – ש"אין עוד מלבדו" הוא אמת לאמתה כפשוטו; ועם זה, העובדה שה' נמצא בכל מקום אינה שוללת את מציאות העולם. העולם איננו דמיון וגם לא אשליה, אלא מציאות אמיתית לחלוטין. זו הסיבה שהאדם נדרש לעשות לו יתברך "דירה בתחתונים"¹⁵, כי יש מציאות תחתונה שאותה צריך להאיר ולמלא באור אלוהי.

לסיכום הדברים: מושגי הספירות והצמצום מחייבים את האמונה בהשגחה פרטית מלאה על כל גרגיר חול, כל נמלה, כל עלה וכל טיפת מים. על-פי תורת החסידות, הקב"ה ממלא את כל המציאות, ועם זה נשאר בלתי-מושג בעבורנו. שני הדברים יכולים לדור בכפיפה אחת ואין סתירה ביניהם. המשמעות העצומה של הדברים היא שהקב"ה נמצא בכל מקום וממילא הכול קורה בהשגחתו הפרטית, לפי רצונו. הכרה זו היא שתביא לימות המשיח, וממילא אפשר לומר שתורת הבעל שם טוב היא התחנה האחרונה שלפני הגאולה השלמה, ימים שעליהם נאמר "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דיבר"¹⁶.

ההתקדמות לקראת גילוי אורו האין-סופי של ה' יתברך אינה מתרחשת ברגע אחד. כפי שראינו, האמונה בה' מתפתחת בדרך הדרגתית. בתחילה היו בני האדם עובדי עבודה זרה, לאחר מכן באו הפילוסופים, ולאחריהם (להבדיל) פיתחו הרמב"ם, הרמ"ק והאר"י הקדוש את האמונה בתפיסה שלמה יותר. כל אחד ואחד העמיק יותר ויותר את הבנת מציאות האלוקים בעולם, והרבר בא לידי ביטוי בדרך מוחשית ביותר בעניין ההשגחה הפרטית שבו פתחנו.

דרגות בהשגחה הפרטית

עובדי האלילים לא הכירו כלל במציאות ה'¹². הפילוסופים אמנם הכירו במציאות, אבל 'סילקו' אותו מהעולם, בטענה שהואיל ולשיתם ה' אחד ונשגב כל-כך, לא ייתכן שיש לו קשר כלשהו עם עולם גשמי כשלנו. לאחר מכן בא הרמב"ם, אשר קיבל את רעיון ההשגחה הפרטית אך רק לגבי בני-אדם, ולא על מדרגות הבריאה הנמוכות – דומם, צומח וחי. וכפי שכתב:

כי ההשגחה האלקית אינה בעולם הזה השפל, כלומר מתחת גלגל הירח, אלא באישי מין האדם בלבד... אבל שאר בעלי החיים וכל שכן הצומח וזולתו... איני סבור כלל כי העלה הזה נשר בהשגחה בו, ולא שהעכביש הזה טרף הזכוב בגורת ה' וחפצו עתה על פרט זה... אלא כל זה לדעת על פי המקרה המוחלט¹³.

במקום אחר כותב הרמב"ם על דברי המשנה "האומר על קן ציפור יגיעו רחמין – משתקין אותו", שהסיבה היא שרחמיו של הקב"ה אכן אינם מגיעים על קן ציפור, מפני שההשגחה חלה על בני-אדם בלבד!

הראשון שכתב במפורש שההשגחה הפרטית מקיפה את כל הבריאה היה רבי מנחם-מענדל מוויטבסק, בעל 'פרי

14. פרי הארץ, פרשת בא.

15. הביטוי מופיע במדרש תנחומא, פרשת נשא טז. וכן מצוטט בספר התניא פרק ל"ו.

16. ישעיהו מ, ה.

12. ואפשר שהכירו אלא שבדרגה מאוד נמוכה וגשמית. ראה רמב"ם, הלכות עבודה זרה א, א; מאמר 'ביום עשתי עשר' תשל"א ("אנא נסיב מלכא").

13. מורה נבוכים חלק ג, פרק יז.

לריה שמניך טובים

העיסוק המרובה בתכונת השמן, ב"ט בכסלו, מביא אותנו לנסות 'להמשיך' ולצעוד עם ההגדרה של הרבי זי"ע כי החסידות היא בבחינת "שמן" – לעבר נרות החנוכה המאירים לנו מעבר לפתח • מסע מי"ט כסלו לחנוכה

הרב אייל ורד

בקונטרס הידוע "ענינה של תורת החסידות" הגדיר הרבי זי"ע את תורת החסידות כ"שמן, רזין דרזין, שמן שהוא נקודת התמצית של כל דבר, בחינת עצמי, ולהיותו עצמי נמצא הוא בכל דבר, כי העצמי נמצא בכל, עד שבהלכה למעשה, השמן אינו מתערב בשאר משקין, ולאידך, מפעפע הוא בכל דבר".¹

תורת החסידות נמשלת במקומות אחרים גם למים, המרוויים את נפש הצמא, ההולך במדבר. כל ניגון 'צמאה לך נפשי' נסוב סביב הצימאון הזה. במקומות רבים נמשלת החסידות גם ליון, המרחיב את כלי ההבנה, ומאפשר את הוצאת הסוד, 'יינה של תורה'. זה חלק הסוד, המופיע בכל חלקי התורה, ובמיוחד אנו פוגשים אותו בביאורי הרבי זי"ע על פירוש רש"י, המתחילים תמיד בקושיות של 'בן חמש למקרא' ומסתיימים ב'יינה של תורה', הסוד הגנוז בתוך הפירוש הנראה פשוט לכאורה.²

ובכל אופן, הרבי בחר להגדיר את עניינה של תורת החסידות כשמן דווקא, להיותו עצמי וחודר ומפעפע, ולהיותו מקביל לבחינת יחידה שבנפש, שהיא נקודת העצם המופיעה בכל מערך הקומה כולו.

דרך ההגדרה הזו הרבי מבאר את אמירת 'מורה אני לפניך' על-פי פשט רמז וסוד, וכיצד ביאור החסידות לאמירה זו מאיר באור יקרות את כל הביאורים שקדמו לו, כפי שמבואר בקונטרס הנ"ל.

1. קונטרס ענינה של תורת החסידות שיחת י"ט כסלו תשכ"ו.
2. על השוואת החסידות ליון ראה בקונטרס עניינה של תורת החסידות עם שיעורי הרב יואל כהן עמ' 76 ובנסמן שם.

העיסוק המרובה בתכונת השמן, ב"ט בכסלו, ערב ימי החנוכה, מביא אותנו לנסות 'להמשיך' ולצבור עם ההגדרה הזו של הרבי³, לעבר נרות החנוכה המאירים לנו מעבר לפתח, ולנסות לברר את מהותה של ההדלקה בשמן זית על-פי מה שלימד אותנו הרבי בקונטרס. ננסה לברר מה היחס בין הדלקה בשמן זית לבין הדלקה בנרות. האם יש עדיפות להדלקה בשמן לעומת נרות גם בימינו, כאשר אור הנרות מאיר יפה? מהו העניין העיקרי בהדלקה בשמן זית – הזית או השמן? ומהי תנועת הנפש הנכונה של העומד מול הנרות ובא להדליקם.

בירור הלכתי

אם מתבוננים בעין הלכתית, נראה שבימינו אין שום עדיפות להדלקה בשמן זית מנרות רגילים. כך כתב מרן בשולחן ערוך אורח חיים סימן תרע"ג "כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה ואף-על-פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות". והוסיף הרמ"א בהגהה: "ומיהו שמן זית מצווה מן המובחר (מרדכי וכל בו ומהרי"ל), ואם אין שמן זית מצוי, מצווה בשמנים שאורן זך ונקי. ונוהגין במדינות אלו להדליק בנרות של שעווה כי אורן צלול כמו שמן".

כלומר, עיקר ההקפדה הוא על צלילות האור. שמן זית אורו יפה ביותר, אך מכיוון שיש נרות שאורם יפה כמוהו, וכיום בהחלט אפשר לקבוע כי אור הנרות הוא יותר אחיד ויציב, אם כך, לכאורה אין עדיפות לאור המופק משמן זית מהאור המופק מנר. והרמ"א אף מודיע כי באשכנז נהגו להדליק בנרות.

גם ההעדרה המופיעה בדבריו על שמן זית מבוארת במשנה ברורה "מכיוון שהנס נעשה בשמן זית". כלומר, ההדלקה בשמן זית באה לנס, שנעשה בשמן זית, ואינה קשורה במהותה להדלקה עצמה. אם כך, אם אנו מתבוננים באיכות האור עצמו, הלהבה, נראה שאין עדיפות לשמן זית או לכל סוג שמן מנר.

אך החסידות, שהיא עצמה נמשלת לשמן, רזין דאורייתא⁴, כמבואר בקונטרס, מפנה את תשומת ליבנו לפנימיות הדברים, ובהקשר שלנו – לא ללהבה בלבד, לאור, אלא גם לצד הפנימי, הנסתר יחסית, הלוא הוא החומר שממנו הלהבה מופקת. כבר בתנועה זו יש דבר מה חסידי, המחפש את הפנימיות, את המשמעות, ולא רק

את התוצאה ההלכתית. לאור גישה זו נוכל לקבוע שגם אם מבחינת הלהבה אין הברל, הרי יש שוני משמעותי בתנועת הנפש בין הדלקה בשמן להדלקה בשעווה, לא (רק) מצד הלהבה, אלא מצד החומר שאותו מבעירים. בהדלקה בשמן דווקא יש תנועת נפש אחרת, המשפיעה על המדליק ומאירה אותו.

שימו שמן

מהו שמן? השמן הוא בעצם מיצוי של נקודת החיות שבפרי. התמצית הפנימית העמוקה מופקת אחרי תהליך מיצוי. לכן יש לשמן תכונה מיוחדת וכפולה. מצד אחד אין הוא מתערבב בשאר משקין, ובה בעת השמן חודר ומפעפע בכל דבר. זה בדיוק ביטוייה של נקודת המיצוי הפנימית של כל יהודי. בעומק הדברים, בלב כל יהודי, מעבר למסכי התייונות ואטימות, מצויה נקודה פנימית שאינה ניתנת למחילה או למחיקה. בקונטרס שבו אנו עוסקים הרבי מבאר שהנקודה הזאת היא נקודת העצם של יהודי, שעליה אומרים בכל בוקר 'מודה אני לפניך', אפילו שאנו עדיין טמאים מטומאת הלילה, וטרם נטלנו ידיים. כי מתברר שלגבי נקודת העצם, הנקראת 'מודה אני' – מי שאני באמת, האני העצמי האמיתי, שום טומאה אינה יכולה להשפיע או לקלקל. זו נקודת המיצוי הפנימית, השמן, שמצליח לא להתבולל ולא להתערבב, ולמרבית הפלא מסוגל גם לחדור ללבבות אטומים ולהעיר אותם מתרדמתם.

השמן הוא נקודת הנשמה, אותה 'יחידה', שהיא היא נקודת תמצית האישיות. הגילוי של הנקודה הזאת הוא על-ידי הכוהנים, חסידי עליון, שעליהם נאמר "תומיך ואוריך לאיש חסידך". כביכול, ההולכים בדרך החסידות, הם הקונים לעצמם חוש זה לזיהוי הנקודה הפנימית. הם חשימונאים, החשים את נקודת השמן ומעוררים אותה.

מאשר שמנה לחמו

הממונה על אספקת השמן בעם ישראל הוא שבט אשר, שעליו נאמרו הפסוקים "מאשר שמנה לחמו", וכן "ברוך מבנים אשר, יהי רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו". יש כאן פסוק מעניין. אשר הוא אותיות ראש, והנה הוא טובל את רגלו דווקא בשמן. מה פשר הפער הזה? מדוע אשר אינו יכול לטבול את ידו בשמן, או את ראשו?

הבעל שם טוב קובע: "העצם – כאשר אתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו"⁴.

3. לגבי ההשוואה בין גילוי השמן, רזין דרוזין שבתורה ב"ט כסלו, לבין חנוכה, ראה שיחות הרבי המכונים בשערי המועדים 'חנוכה פרק ז ואילך ובמבואר שם.

4. כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סימן רכו. וש"נ. הרבי הביא מאמר זה פעמים רבות בשיחותיו.

מי יותר יהודי, הרב הגדול ביותר או היהודי הפשוט ביותר? היכן אני יותר יהודי – בראש או ברגל? התשובה היא שלגבי נקודת העצם עצמה אין שום הבדל בין הרגל לבין הראש; בין הצדיק הגדול ביותר ליהודי הפשוט ביותר. ההבדל יכול להיות בביטוי, בהופעה מן הפנים אל החוץ, אך לא בנקודת העצם.

והנה היא שוב חוזרת אלינו – נקודת המיצוי הזאת, הבאה לידי ביטוי בשבט אשר, שחודר והולך מראש ועד רגל, וטובל את קצה רגלו דווקא – הקצה הנמוך ביותר – בשמן. כי נקודת השמן עצמה באה לידי ביטוי גם בקצה התחתון ביותר של הרגל. יהודי הוא יהודי מכף רגל ועד ראש. נקודת העצם מקיפה את הקומה כולה, והרגל, דווקא היא, טבולה בשמן. הדברים רמוזים גם בשמו של יעקב אבינו, שייט כסלו וחנוכה מתרחשים 'בתחומי', תחום הפרשיות שלו. יעקב הוא יו"ד-יעקב. יו"ד, חכמה קדומה, אותה יו"ד שהיא נקודה עלינה וקוצו של יו"ד, הרימוז לנקודה הנעלמת והפנימית והעמוקה ביותר, בחינת הכתר, משתלשלת והולכת עד ליעקב, החלק הנמוך ביותר.⁵

בזרועו יקבץ טלאים

בספרים מופיע ש'שמן' הוא גם שם קדוש בחילופי אותיות בשיטת אתב"ש (א=ת, ב=ש). כאשר הופכים את האותיות של 'שמן', לפי הקוד של אתב"ש, עולות לפנינו האותיות 'ביט', שהן שם קדוש היוצא מראשי תיבות של הפסוק "בזרועו יקבץ טלאים".

הפסוק הזה מבטא את היכולת לזיהוי ניצוצות הקדושה שנפלו, והעלאתם בחזרה אל הקדושה. יש טלאים שהלכו לאיבוד. הרועה הנאמן אינו מוכן לוותר

5. החיבור הזה בין ראש ליעקב, מזכיר מכובד את מצוות תפילין, שיש בה תפילין של ראש, הגבוהות והעליונות, המונחות על המוח, אך גם תפילין של יד, המתפתלות והולכות עד קצות האצבעות, מקום חיצוני ורחוק, ובכך שוב מבררים את נקודת העצם הזאת.

על הקשר המיוחד בין מצוות תפילין למצוות חנוכה ראה בדברי הרבי זי"ע, המובאים בספר 'שערי המועדים' עמ' רמ"ט. מבואר שם כי גם נר חנוכה וגם תפילין מבררים את השמאל, את המציאות הרחוקה, ומאירים בה את נקודת העצם.

לאור הדברים האלה יוסבר היטב גם 'מבצע תפילין' של הרבי. מבצע 'כלתי חינוכי' בעליל. מה תועלת יש בהנחת תפילין ליהודי בלי שמסבירים לו את מהות המצווה ומדברים איתו? התשובה לזה היא שמלבד עצם העניין, שבהנחה אחת הוא יוצא מגדר קרקפתא דלא מנח תפילין, הרי שהנחת תפילין היא מבצע חינוכי מאוד, אך לא [רק] למי שמניח אלא [בעיקר] למי שמציע להניח. האם אני מאמין שביהודי העומד לפני יש נקודת יהדות בוערת ופנימית שכל שעלי לעשות הוא לגלותה ולעוררה? הנחת תפילין מהווה מעין 'מכת חשמל' לנקודה העלומה הזו, ובכוחה להוציאה מן ההעלם אל הגילוי. בבסיס המבצע הזה ומבצעים נוספים עומדת הגישה המזהה בכל יהודי נקודה פנימית עמוקה. כאמור, זו גישה חסידי מובהקת.

על שום טלה, והוא הולך ומחפש אותם ומלקט אותם אחד אחד. ניצוצות הקדושה מסתתרים בתוככי מעבה החומר, ותפקידו של יהודי ללכת ולברר את ניצוצות הקדושה הללו; למצות אותם מהמציאות העוטפת ומסתירה אותם.

הרעיון היפה הזה כשהוא לעצמו (שאף הוא מתאים מאוד לרבי, שכרועה נאמן לא ויתר על שום כבשה, רחוקה ככל שתהיה, ובזרועו, אלו שלוחיו, קיבץ טלאים רבים) בא לידי ביטוי גם בתכונת ההדלקה עצמה ובהבדל בין האופן שהשמן דולק לבין פעולה דומה בנר.

הנר מכלה את עצמו. יורד כלפי מטה ומכלה את השעווה הנוטפת מן הנר. הפעולה נעשית באופן של 'סכסוך' הלהבה בשעווה, וממילא, כמתבקש ממלחמה מן הסוג הזה, חלק ניכר של השעווה מטפטף החוצה ולא נמסר לאש, וכביכול מבוזבז.

ואילו בשמן, הפתילה שואבת את השמן לתוכה (עוד בטרם הודלקה באש) והשמן עולה כלפי מעלה, נשאב אל הפתילה, הסופגת את כולו לתוכה ובסופו של תהליך השמן כולו עולה ומתבטל בתוך הלהבה, זוהי תנועה של ביטול, שהוא אחד היסודות היותר עמוקים ומרכזיים בתורת חב"ד. ביטול זה בשיאו מגיע לרצון המכונה 'לאשתאבא בגופא דמלכא' – הרצון להתבטל אל המלך, למסור אליו את כל הכוחות, עד מיצוי מוחלט, ולא לוותר על שום ניצוץ, על אף טיפה. כל הטלאים מקובצים, ושום טיפה אינה הולכת לאיבוד. השמן ממזה אותנו עד תום. תנועת ההדלקה בשמן באופן הזה קוראת לנו למסור לה' יתברך את כל כוחותינו, ללא שיוור, ולהגיע עד אותה מדרגה גבוהה של 'ביטול הישות' וביטול לאלוקות.

הדלקה בשמן, בשונה מנר, מעצימה איפוא את תנועת הביטול הזאת, ואת הרצון להיכלל לחלוטין באור אין סוף, בתנועה שמצד אחד עולה למעלה, אך בה בעת מתאמצת להישאר למטה, בתוך כלים חזקים, המכילים את הרצון הזה, ולא להתאין לחלוטין; וזאת מתוך קבלת עול, שהרי רצונו יתברך הוא לעשות לו דירה בתחתונים דווקא.⁶

שָׁמֶן או שְׁבִיעַ?

חג החנוכה נסוב כולו סביב הידור המצווה, תוספת מרובה על העיקר. שהרי מצד הדין דיי להדליק נר אחד בכל יום, ואילו מנהג ישראל קורש הוא שכולם הם בבחינת מהדרין מן המהדרין, והולכים ומוסיפים עוד

6. ראה מאמר "הסבי עיניי מנגדי שהם הרהיבונ", ליקוטי תורה לאדמו"ר הזקן, שיר השירים.

בתאוהו!?!...⁹, והשתמש במכסה הכסף המבריק של הקופסה כמראה לכוון את התפילין של ראש.

חוש הריח הוא חוש נקי שלא לקח חלק בחטא הקדמון. הוא נשאר בטהרתו, ומבטא בעבורנו מזכרת מעולם אחר, עולם נקי, נטול תאוות נמוכות ושפלות. אצל כל אחד מאיתנו קיימת אפשרות כזאת דרך חוש הריח, לחוש בדברים עדינים, ולהיזכר כיצד היינו נראים פעם, לפני החטא הקדמון.

חוש הריח הוא גם חוש העתיד, החוש המרכזי של המשחה, שעליו נאמר "וְהָרִיחוּ בְּרִיחַת ה', וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְלֹא לְמַשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ".

יש בחוש הריח נקודה עצמית, עמוקה, ומשיח יידע להתעלם מהמראה ומקהול העלולים להטעות, ולהביט על המציאות הפנימית, וממילא על כל יהודי, דרך חוש הריח העצמי.

בכך יילך המשיח בדרכו של יצחק אבינו. כאשר יעקב בא אל אביו יצחק מחופש, לקבל את הברכות, יצחק התלבט מיהו העומד לפניו, שכן "הקול קול יעקב והידיים ידי עשיו". אך אם זו ההתלבטות – ברור שלפנינו יעקב. הרי הקול הוא הרבה יותר מהותי מהידיים. אלא שאז נכנס לתמונה הריח. "וירח את ריח בגדיו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' ויברכהו!". כביכול יצחק אומר: מי שנכנס עם הריח הזה, הוא בעל הברכה.

הריח הוא תכונה עצמית. להריח משהו משמעותו לדעת אותו בצורה עמוקה ובבת אחת, במין טבעיות עין עמוקה. זה סודו של חוש הריח, שכאמור לא נתקלקל בתאוות הקשורות לחטא אדם הראשון, ולכן הוא תכונה משיחית מובהקת, הרומזת לנקודה העצמית המאפיינת את המשיח עצמו, אך לא רק אותו, אלא גם את כל התקופה המשיחית. משיח הוא 'עצמי', ולכן רואה בכולם

שאינו יודע מהי המנורה. והרי זה ניצחון חינוכי אדיר וחדירה עמוקה ביותר ללבבות ישראל. ממצב נורא, שבו חלקים מרכזיים מהכהונה היו במצב של התייוונות והתבוללות, וסכנה של ממש איימה על הקודש בישראל, עד שהיה נראה כי בית המקדש נשכח ונזנח – הצליחו החשמונאים לחולל מהפכה אדירה, ולהחזיר ללבבות כולם את המנורה. הדלקה בשמן מבטאת את היכולת הזאת של החדירה והפעפוע, הנובעת מאותה נקודה עצמית הטמונה בכל יהודי, נקודת 'מורה אני' שאותה ביאר הרבי במאמרו.

ההדלקה בשמן דווקא מבטאת איפוא את יכולת החדירה העצומה שיש לפנימיות התורה, נשמתא דאורייתא, היא תורת החסידות, המאירה את כל גופי התורה באור יקר, ושאינה מתרשמת מעטיפות של טומאה כאלה ואחרות, ומצליחה לחדור בעד מסכים אטומים ולעורר את נקודת היהדות הפנימית שלעולם אינה נטמאת. ומכאן ההוראה להרבות בהפצת המעיינות, ולדעת היטב את כוחה של תורת החסידות לעורר לבבות רחוקים, כדברי אדמו"ר הזקן על יום י"ט כסלו עצמו: "זה היום יוקבע למועד תמידי בישראל, אשר בו יתגדל ויתקדש שמה רבה ויתעוררו אלפי לבבות בישראל בתשובה ועבודה שכלב"⁸.

כוח החדירה של תורת החסידות יצליח לעורר אלפי לבבות, לתשובה ועבודה שכלב, ובדורנו ניתן כבר לומר הצליח ומצליח.

לריח שמניך טובים

"כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ סיפר, שפעם אחת הביא אחד החסידים לאדמו"ר הזקן קופסת טבק מוכספת במתנה. אדמו"ר הזקן מיהן להשתמש בקופסה לשם הטבק, באומרו: "יש איבר אחד באדם שאינו בעל-תאוה, ולא השתתף בחטא אדם הראשון, שבו לקחו חלק כל החושים, וכעת רוצים גם אותו להלעיט

8. תשובה זו של אדמו"ר הזקן נאמרה בהקשר להצעת החסידים לכתוב מגילת י"ט כסלו. אדמו"ר סיבר. כתיבת מגילה הייתה עלולה לצבוע את היום הזה בצורה פרטית, כאילו זה חג של קבוצה מסוימת בעם ישראל, בעוד שלאמיתו של דבר מדובר ביום כללי, השייך לאלפי לבבות בישראל, את אשר ישנו עמנו ואת אשר איננו [עדיין] עמנו.

9. המשך הסיפור הוא – פעם אחת סיפרו סיפור זה במעמד כ"ק אדמו"ר הצמח'צדק (נכדו של אדמו"ר הזקן), והתבטאו שאדמו"ר הזקן שבר את המכסה מהקופסה. העיר אדמו"ר הצמח'צדק: "ענייניו של הסבא לא היה לשבור. הוא לא שבר לא את עצמו ולא את הוולת. מסתמא המכסה היה מחובר לקופסה בחוט, והסבא הסיר את החוט המחבר, אבל לשבור הוא לא שבר". לאדמו"ר הצמח'צדק היה ברור בוודאות שרכנו הזקן לא שבר, עד שבגלל זה אמר בביתחון שהסבא לא שבר אפילו את הדומם, אלא רק הסיר את החוט המקשר.

את הנקודה העצמית, הבאה לידי ביטוי בריח.

הדלקה בשמן דווקא יוצרת עמה גם ריח טוב של השמן (שאינו קיים בהדלקה בנרות למשל). הריח הנודף מן השמן מחדיר את הנקודה העצמית שאותה ביאר הרבי בשיחתו, לתוככי כל אחד ואחת מאיתנו, על-ידי חוש הריח השואף את העצמיות הזאת לתוכנו ממש. ואם כך, אנחנו לא רק רואים את השמן או מתחממים לאורו, אלא גם סופגים אותו לתוכנו ממש, על-ידי הריח המופץ ממנו, ובכך מחוללים פגישה מחודשת עם נקודת השמן הפנימית שבנו, היא נקודת הטוב הנצחית, "לריח שמניך טובים, שמן תורק שמך, על כן עלמות אהבוך".

שמן זית

עד עתה צעדנו בעקבות הרבי בביאור המעלה המיוחדת בהדלקה בשמן, אך לא התייחסנו למעלתו המיוחדת של שמן זית על שמנים אחרים המוזכרים במשנה. ובכן, נראה שמעלתו המיוחדת של שמן זית היא בכך שאופי השמן שבו בא לידי ביטוי בדרך הברורה ביותר. תהליך המיצוי הוא מירבי ואיכותי. הפער בין הזית לבין השמן המופק ממנו גדול מאוד, ובכך הוא רומז על הפער העצום בין תוכיות נשמתו של יהודי לבין מעשיו החיצוניים; ועם זה השמן רומז שאין להתרשם מכך. הזית עצמו מר, ואילו בשמן הזית יש מתיקות, ואם כך, יש כאן תכונה של היפוך, שגם היא תכונה משיחית, המוזכרת בדברי הזוהר, שלישיבה של משיח יכול להיכנס רק מי שיודע להפוך חושך לאור ומר למתוק¹⁰.

בהקשר הזה ההדלקה בשמן זית עדיפה לא (רק) בגלל הזית, אלא מפני שאיכויות השמן באות לידי ביטוי בדרך הברורה ביותר בשמן זית דווקא. כלומר, הזית ממש את השמן ולא להפך. תהליך המיצוי בשמן זית הוא הטוב ביותר, והפער בין הזית כמות שהוא לבין השמן היוצא ממנו הוא הגדול ביותר. בכך הוא כמו מבטא את הפער בין החיצוניות של יהודי, שנראית כלפי חוץ לעיתים רחוקה, לבין האיכות הפנימית הקיימת בתוך כל יהודי, שהיא כולה קודש, גם אם היא נסתרת.

הנה כי כן – ראינו כיצד ביאורו של הרבי על תורת החסידות בכללותה, ובאופן ספציפי ביאורו על אמירת 'מורה אני לפניך', משליך אור חדש על מצוות ההדלקה של נר חנוכה, ומפנה את המבט אל החלק

הפנימי, אל נשמת ההדלקה, שהיא החומר, הלוא הוא השמן שממנו נוצרת האש.

תוך כדי דברינו ראינו כיצד הדימוי של החסידות לשמן, רזין דרזין דאורייתא, כפי שבא לידי ביטוי במאמרו של הרבי, מאיר באופן אחר את מצוות ההדלקה¹¹, ויוצר תנועה שונה לחלוטין בנפש המדליק. כמירכך נוכחנו כי עיקרי תורת החסידות באים לידי ביטוי באופן הזה של הדלקה בשמן דווקא. עצמיות, הוספה והידור, ולא רק קיום של 'מה חובתי ואעשנה'. ביטול, הפניית הכוחות כולם לעבודת ה', בלי לוותר על שום 'ניצוץ'. משיח ותכונת הריח שבו, והבטה אל נקודת העצם שנמצאת בכל יהודי. כל אלו הם מיסודות תורת החסידות, וכולם כאחד באים לידי ביטוי במצוות ההדלקה בשמן, לאור הגדרת הרבי.

לא נוכל לסיים בלי לשים לב שכל התכונות הללו הן תכונות בעל המאמר עצמו, הרבי זי"ע, שהדריך את ההולכים בדרכיו לא להתפעל משום עניין חיצוני, אלא לחפש בכל דבר ובכל יהודי את נקודת השמן הפנימית. לא להתיימשך מאף יהודי, גם הרחוק ביותר, ומאף קהילה יהודית, גם אם היא נמצאת מאחורי מסך ברזל אימתני. להיות כל העת בגדר מוסיף והולך, של השמנה והידור, בדרך המתפשטת לכל הצדדים, בבחינת 'פרצת'. לרבי היה 'חוש ריח' הכי מפותח ליהויה הנקודות הללו, ובזרועו הגדולה קיבץ טלאים אבודים רבים, ולא ויתר על שום "שה פזורה ישראל", בכל מקום על פני הגלובוס, וכל ימיו היו כולם קשורים בשאיפה אחת גדולה – להביא לימות המשיח.

11. מנהג חב"ד הוא כמובן להדליק בשמן בלבד, ובמכתב מכאן הרבי את מנהג אדמו"ר זי"ע לשים שמן בכמות שידלק לפחות חמישים דקות כדי לצאת ידי כל הדעות לגבי משך זמן ההדלקה. אמנם את השמש נהגו לעשות מנר שעווה להדגשת ההבדל בין נרות המצווה לנר השמש. עיין 'שערי המועדים' חנוכה עמוד שמח ואילך.

10. זוהר חלק א דף ד, א: מאן מנכון די חשוכא מהפכן לנהורא, וטעמין מיריא למתקא, עד לא ייתון הכא.

כי קרוב אליך הזכור מאוד

עבודת התפילה היא עניינו הייחודי של 'קונטרס התפילה', שכתב נ"ק
אדמו"ר הרש"ב נ"ע מלובאוויטש, לבירור דרכה של תפילה, ולסיקולה מכל
אבני הנגף המצויות בה • לרגל הופעת המהדורה המבוארת של החיבור

דובי ליברמן

לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה³. ולא
ברשעים או בשוטים עסקינו, אלא במחשבה העולה על
דעתו של כל אדם בכל יום בהקשר לכללות עניינה של
קבלת עול מלכות שמים, שהרי מילתם של חז"ל אמורה:
"יצר לב האדם רע מנעריו"⁴, בכל יום הוא מתגבר עליו
להמיתו, ואם אין הקב"ה עוזרו – אינו יכול לו⁵. כל שכן

"כי קרוב אליך הרבר מאד בפין ובלבכך לעשתו"¹
– את הפסוק הזה קבע כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע כאבן
הפינה לספר התניא, התורה שבכתב של תורת החסידות,
שבו קבע לו למטרה "לבאר איך הוא קרוב מאוד בדרך
ארוכה וקצרה בעזרת ה' יתברך"². קרוב, מכלל שאפשר
להעלות על הדעת שרוחק הוא, וכדברי התורה: "מי יעלה

3. דברים ל יב.
4. בראשית ח כא.
5. ראה סוכה נב, ב.

1. דברים ל יד.
2. תניא, שער.

ר' חיים יונה ואנחנו

עבודת התפילה היא עניינו הייחודי של 'קונטרס התפילה', שהוא הקונטרס הראשון שכתב כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע ונתנו לתלמידי ישיבת תומכי-תמימים בשנותיה הראשונות (במרחשוון או בטבת ה'תר"ס, פחות משנתיים ומחצה לאחר ייסוד הישיבה באלול ה'תרנ"ז). מתוך דבריו בקונטרס זה, ובמקומות אחרים, אנו למדים שהתפילה היא המטרה הראשית שאליה מכוונת תורת החסידות; היא התועלת העיקרית שיש להפיק מלימוד החסידות, והיא "איבר שהנשמה תלויה בו" – גוף העבודה שבו תלויים וממנו מסתעפים כל שאר ענייני עבודת ה'.

על עבודת התפילה קמה הישיבה המפוארת, שבה תלה את תקוותיו הגדולות, ובין כתליה ביקש לבסס את דמותו של חסיד אמיתי, המנהל את חייו לאור התחושה החודרת: "שצריך להיות אחרת"¹⁰. שלא די במה שנעשה עד כה; שהחיים אינם כפי שהם צריכים להיות; ושאפשר וצריך לרומם אותם טפח ויותר למעלה ממצבם הנוכחי. כך בתורה, כך בהנהגת חיי המעשה, וכך במיוחד בעבודת התפילה, האמצעי העיקרי ליצירת שינוי בר-קיימא בנפש האדם.

זקני החסידים היו נותנים בו סימנים, באותו חסיד שמתפלל כפי שקיווה הרבי הרשב"ב שיתפללו, ואמרו: כתפילתו של ר' חיים-יונה ליצק, אהובו ומקורבו. על חסיד מיוחד זה ותפילתו המופלאה סיפר המשפיע המפורסם, ר' שלמה-חיים קסלמן זצ"ל, מי שהכניס בשערי עבודת התפילה דורות של תמימים בשנותיו כמשפיע בישיבת תומכי-תמימים בארץ הקודש (הדברים נמסרו על-ידי הגה"ח הרב חיים-שלום דייטש שליט"א):

כשחיים-יונה היה בגיל 15 וחצי, למד במחלקת ישיבת 'תומכי תמימים' בשצ'עדריץ. באותה תקופה קירבתי אותו לדרכי העבודה הפנימית. במשך הזמן הוא התחיל להתפלל ב'עבודה', וכעבור תקופה מסוימת התעלה הרבה הרבה יותר (כאן החווה ר' שלמה-חיים בידו למעלה מעלה, כמפליא את גודל מדרגתו של ר' חיים יונה).

כשקוראים בספר התניא פרק אחר פרק, ודמותו של יהודי כפי שראויה להיות קורמת עור וגידים לנוכח עיני רוחו של הלומד, והלוא אין הדברים מן הקלים או מן הפשוטים.

יהודי כשר של אדמו"ר הזקן, למה הוא דומה? לנר בוער, שאישו מכלה את הפתילה הקבועה בו וממוססת את גופו ועצמו עד שלא נותר בו דבר מלבד כמיהה, דבקות, ייחוד וביטול. כמו הנר הזה היה אדמו"ר הזקן עצמו. אמרו עליו שחתיכות בשר היו נופלות מחוטמו מזמן לזמן מעוצם תשוקתו⁶. את הבערה הזו, ללא קיצורי דרך וללא הנחות, ביקש להבעיר בכל לומדי ספרו ובכל ההולכים בדרכו. על המדרגה הנוראה הזו אמר כי קרוב אליך הדבר. מאוד.

לא בשמים היא

ואיך הוא קרוב מאוד? פשוט, משום שמחזו החפץ הזה איננו בשמים ואף לא מעבר לים, אלא בפך ובלבבך לעשותו. אם מבוקשו של אדם הוא להיות יהודי כשר, לחיות חיים של אהבה ויראה, של קדושה וטהרה, אין הוא נדרש לא ללכת למקום רחוק כלשהו ולא להשיג אמצעי עזר כלשהו. לא אל השמים עליו לעלות, אלא אל עומק הלב עליו לחפור ולדרת.

וכיצד? ובמה? מה היא העבודה שיש לעשותה? כלל ופרט יש בתשובת שאלה זו: הכלל כולל את הכול, "בכל דרכיך דעהו"⁷, בקיום תורה ומצוות ובהגברת הצורה על החומר, הנפש האלוקית על הנפש הבהמית, בכל תחומי חיי האדם. אמנם בתוך ההווה הכללית הזו קבוע מקום מיוחד ופרטי, היכל שכולו קודש לעבודה זו של חציבה פנימה, של עלייה השמימה, של חציית הים הגדול וכל יתר המכשולים שבדרך עבודת ה', ומקום זה הוא מקומה של "עבודה שבלב זו תפילה"⁸. התפילה, אליבא דתורת החסידות, יותר מכל מצווה אחרת שבתרי"ג מצוות, היא "דבר המעמיד" את שיעור הקומה השלם של עבודת ה'. "שעת צלותא שעת קרבא"⁹, אומר הזוהר הקדוש. כי התפילה היא ההתרחשות המאפשרת לנו לגעת בדברים עצמם, לפתוח את פתח הלב ולכוונו כנגד פתח השמים.

6. ליקוטי דיבורים בלה"ק, עמ' 62.

7. משלי ג ו.

8. ראה תענית ב, א.

9. ליקוטי תורה, כי תצא לד, ג, וראה זוהר ח"ג רמג, א.

10. "אז מיא דארץ זאין אנדרעש". מתוך הקדמת הרבי הרי"צ לקונטרס התפילה.

הסדר שבו נהג חיים-יונה בעבודת התפילה שלו במשך תקופת לימודיו בשצ'עדרין היה כזה: הוא היה נוהג להתפלל כל יום באריכות גדולה ביותר. מדי יום ביומו היה מתחיל להתפלל עם כולם, ואחרי שהמניין סיים את תפילתו היה נשאר ב'זאל' וממשיך להתפלל. בשעת התפילה היה מנגן ניגונים חסידיים בדבקות רבה, ומרוב דבקותו לא הבחין בנעשה סביבו. תפילתו נאמרה בנעימה כה ערבה, עד שקרה לא אחת שהתמימים שישבו בקרבת מקום אליו לא היו מסוגלים להמשיך להתרכז בלימודם – קול ניגונו כבש את ליבם והם האזינו לכל מילה שיצאה מפיו. בעקבותיהם נדרכו חושיהם של חבריהם שישבו בשולחן הסמוך, ואף הם השתתקו והאזינו לתפילה. וכך, בהדרגה, השתרר שקט בכל ה'זאל', אבל חיים-יונה כלל לא הבחין בכך והמשיך בתפילתו...¹¹

ר' חיים-יונה זה היה דמות פלאית. חסידים היו רגילים לומר עליו שזכה למדרגת 'פנימיות בינה'. מספרים שכל מאמרי הרבי הרש"ב הארוכים והעמוקים היו שגורים על לשונו מילה במילה. לא מכיוון שיגע בהם ושינן אותם, שכן לא היו ברשותו כתבים כלל, אלא מכיוון שהדברים היוצאים מפי הרבי נחקקו בעצם ליבו ונשמחו בעומק כזה שאין השכחה שולטת בו.

אין הכול בני עלייה, ולא כל המוחות והלבבות שווים, אלא שהמעייין בקונטרס התפילה ובררכים הנסללות בו, יגלה שהרבי הרש"ב ראה את תפילתו של ר' חיים-יונה כדרך המלך – הציפייה העיקרית מרוב מניין ובניין של עובדי ה'¹². אמנם יש דרכים אחרות, המתאימות למי שאין הדבר ביכולתו, אך דרכים אלה הן בבחינת יוצא מן הכלל – ולא להפך.

הרבי הרש"ב מקיש על החלון

בפתח הקונטרס מגלה הרבי הרש"ב טפח מן הרקע לחיבורו:

נהנה בהיות אשר כל אחד ואחד מאנ"ש שואל ודורש איך מתפללים ובמה עובדים את ה' בעבודה שבלב זו תפילה.

חמישה דורות של תורת ליובאוויטש, שעוסקת בעבודת התפילה בעומק רב ובהרחבה יוצאת דופן, ועדיין כל אחד ואחד שואל ודורש. הכיצד? אך מה לנו כי נלין

על כך, והרי הפליאה גדולה הרבה יותר, שכן אלפי שנים אנו מתפללים, ועדיין עניינה של תפילה – למרות מקומה העיקרי וחשיבותה המכרעת – אינו מחוור. "כָּרַם זֵלוֹת לבני אדם"¹³ – אלו דברים שעומדים בדומה של עולם ובני אדם מזולזלין בהן, אומרת הגמרא¹⁴.

אפשר שהספקות והתהיות הם מציאות הכרחית כשאנו עוסקים בדברים שבלב, בדרך רוחנית שכל אדם מוכרח לצעוד בה לבדו, בסופו של דבר. דרכי הלב סבוכות הן, וההוראה הנכונה משתנה מאדם לאדם, מרור לדור, מעניין לעניין. גם לכך מתייחס הרבי הרש"ב בדבריו:

אמרתי לפרש שיחיתי קצת בעניין הזה ממה שנמצא בכתובים מכ"ק אבותינו רבותינו הקדושים וצוקללה"ה נ"ע אשר דבריהם דבר ה' אלקינו יקום לעולם וחיים וקיימים כמאז כן עתה. ולא נצרכה אלא להזכרה בלבד ולעורר את לבב אנ"ש עליהם. וגם להעדפה באיזה עניינים לפי העת והזמן דעכשיו אשר נתמעטו הלבבות כו'.

מחד גיסא, הדברים כתובים עלי ספר וכל הרוצה יבוא וילמד. אין כאן ספק ואין כאן מבוכה, אבל יש כאן תורה שלמה כתובה ומסורה. ומאידך גיסא, אין "נצרכה להעדפה". עבודת התפילה, ככל מקצוע אחר שבתורה, היא כפולת פנים: תורה שבכתב ותורה שבעל-פה; ואין הנהגת הדור בכלל ובפרט מסורה אלא בידי חכמי תורה שבעל-פה, היודעים איזה עניין יש להעדיף ולהדגיש כעת, בזמן ובמקום שבהם עומד השואל, ואיזה עניין יורד במשקלו.

לביורו הדרך הזו, דרכה של תפילה, ולסיקולה מכל אבני הנגף המצויות בה – הקדיש הרבי הרש"ב את הקונטרס הזה. על העלאת קרנה של עבודת התפילה ועל הפיכתה לחלק בלתי נפרד מחייו של כל חסיד – מסר את נפשו. בשעת רצון מיוחדת, בעת התוועדות פורים בשנת ה'תר"ס (היא שנת מסירת קונטרס התפילה, כאמור לעיל), דיבר דברים היוצאים מן הלב בעניין זה¹⁵:

שאל השואל: מה לעשות אם אין מצליחים להגיע לעשייה באופן המבואר במאמר?

והשיב: מדוע אין אנו יכולים לעשות? והרי יש לנו במה להגיע: יש לנו תורה וחסידות, ו"הבא ליטהר מסייעין בידו"¹⁶. האם ח"ו בטל מאמר זה?

13. תהלים יב ט.

14. ברכות ו, ב. ואי אפשר שלא להיזכר במה שיספר אדמו"ר הזקן על עצמו, כשעמד על פרשת דרכים שבין וילנה למזוריטש, והכריע: "ללמוד, כמדומה לי שאני יודע מעט, אולם להתפלל אני יודע כלל".

15. תורת שלום.

16. פסיקתא זוטרותא, בשלח.

11. חסידים הראשונים, ח"ב, עמ' 150.

12. או על כל פנים אלו שותרות אמנותם, אם נביא בחשבון שהקונטרס הופנה בכל זאת לתלמידי הישיבה, שעתותיהם קודש לעבודת ה', ואכן בסופו ישנה התייחסות מיוחדת ל"בעלי עסק", שמצבם אחר.

לאחר מכן ביאר בהרחבה כיצד יש לחיות חיים שעבודת התפילה עומדת במרכז, כשהוא פורט את האידאול הגדול לפרוטות מעשיות ולפעולות מוגדרות שאפשר להוציאן מן הכוח אל הפועל, ולאחר מכן אמר:

עשו נא כפי האמור. בחנוני נא¹⁷, בחנוני נא, בחנוני נא – ותיווכחו לדעת כי יהיה לכם הַרְגֵשׁ פנימי שגם לאחר התפילה, תוך כדי שהייה בעסק, לא יישכח לגמרי... מדוע אתם אומרים שאין ביכולתכם

להגיע לדרגה הנדרשת ולהשיגה? עשו! התחילו מיד בעשייה! עשו, עשו, עשו כך, ותיווכחו שתגיעו ותשיגו... עשו נא כפי שאמרתי ותיווכחו שאתם מסוגלים, אלא שאינכם רוצים...¹⁵

אחד השומעים, שראה את התרגשותו הגדולה של הרבי, פנה אליו וביקש ממנו לחדול מן הדברים כדי שהדבר לא יזיק לבריאותו. על כך השיב הרבי בהתבטאות נדירה:

גם אתה אינך יודע מה טוב עבורי. ודאי רצוני עתה להיות בבריאות... שכן העולם צריך אותי... אין זה אמנם כפי שאומרים וכותבים עליי את התואר "הקדוש". זאת לא. נבואה אין בימינו וגם רוח הקודש. אך בחרתי במלאכתי להיות "שול קלאפער" [=שמש המקיש בחלונות כדי לעורר את הציבור לקום ולהתפלל], לקרוא אנשים לבית הכנסת, שגם זו מלאכה¹⁵.

בבואנו לעסוק בקונטרס התפילה, יהיה בעל השמועה עומד לעינינו בדרך שבה ביקש שנראה אותו: כשאנו מבפנים, נתונים על מיטתנו, והוא מבחוץ, דופק על חלוננו, מפציר ותובע – קומו לעבודתכם, קומו והתפללו, עשו ותיווכחו שאתם מסוגלים. בחנוני נא, בחנוני נא, בחנוני נא. עשו, עשו, עשו ותזכו לראות ישועות בנפשכם.

תוכן הקונטרס: סקירה כללית

ח"י פרקים בקונטרס שלפנינו, ובמבט כולל אפשר

הרבי הרש"ב מלובאוויטש

לחלק את תוכנם לשני סוגים של הרכות: עשה ואל תעשה. בליבת הקונטרס עומדת מצוות עשה אחת ויחידה, והיא – להתבונן בדרך הרצויה.

כך מבואר עניינה של דרך זו בפרק ד:

אמנם העבודה האמיתית היא ביגיעה בתפילה ביגיעת נפש ויגיעת בשר, דהיינו יגיעת המוח בעיון גדול ובהתקשרות גדולה (מיט א שטארקע צוא גיטראנגיקייט) בהמושכל, שצריכים לזה אריכות זמן כשעה ויותר להרחיב את ההשגה וההתבוננות בריבוי הפרטים שבו דווקא. ולקרב לעצמו את העניין על פי הסברים הידועים לו או מה שמתחדשים אצלו בעת מעשה.

מן הבחינה המעשית ביותר, יש צורך בהקצאת משאבים משמעותית, דבר יום ביומו, הן ללימוד והן ליגיעה הכרוכה בהתבוננות שבתוכן העניין הנלמד. התבוננות איננה לימוד גרידא. הלימוד מקיף את העניין מבחוץ, ואילו ההתבוננות חודרת אל תוכו, נפגשת עמו, באה לכלל היכרות 'אישית' וקרובה עם תוכנו. כפי שמוסיף ומבאר:

וכל זה יהיה לא כלומד בלבד איזה עניין, כי אם בהתקשרות עצמי בעצם נושא המושכל המושג במוחו... שיוקלט ויונח העניין היטב במוחו ויאיר האור בגילוי ממש במוחו, ומהמוח נמשך אל הלב שנחקק ונרגש האור בלבו. והוא מה שהלב שומע ומרגיש את העניין האלקי המושג במוחו.

התבוננות זו היא הדרך היחידה המאפשרת יצירת שינוי ברקיימא בנפשו של האדם, ומבחנה משולש (פרק יד):

א. עליה להיות כזו המעוררת באדם אהבה ויראה אמיתיות, שבהן יוכל לצאת ידי חובת מצוות עשה של "ואהבת את ה' אלקיך"¹⁸ ומצוות לא תעשה של "את ה' אלקיך תירא"¹⁹, המחייבות את כל ישראל, גברים ונשים,

18. דברים ו.ה.

19. שם ו.יג.

17. ע"פ מלאכי ג.י.

בכל הזמנים ובכל המקומות.

ב. עליה לעורר אהבה ויראה המתקיימות לאורך זמן, ומפחות חיות בקיום כל רמ"ח מצוות עשה (היונקות ממירת האהבה) ושס"ה לא תעשה (היונקות ממירת היראה).

ג. עליה להיות כזו העושה את האדם לבר דעת, מסייעת לו לחדר את מבטו ומחזקת את יכולתו למאוס ברע ולבחור בטוב בכל פרטי הנהגתו (פרק ט).

לא דבר קל הוא, והרבה יש להישמר מפני ההטעיה העצמית האורבת למתבונן בשלבים העומדים לאורך הדרך הארוכה. על כן יש להתרגל תחילה לרכז את המחשבה בעיון כלשהו במשך זמן קצר, "שירגיל האדם את עצמו לעסוק בעיון באיזה עניין גם בשאר היום... כשעה או שתיים" (פרק ו), ומתוך כך יבוא מעט מעט למדרגת יגיעת המוח המאפשרת את המעבר מן המוח אל הלב.

מתוך מצוות עשה זו נגזרות כמה מצוות לא תעשה, המבקשות לשמור אותנו מדרכי טעות:

- שלא יבקש האדם להיות 'משכיל' בחסידות, להרחיב דעתו מתוך אהבת החכמה והלימוד, אלא יבקש להיות נמנה עם העובדים, המבקשים תמיד את העצם – את המפגש שבין עצם העניין הנלמד ועצם נשמת הלומד. הלומד סתם, מזהיר הרבי הרש"ב (פרק ט), עלול להגיע למצב שבו תורתו נהפכת לו לסם המוות, מנפחת את ישותו בחשיבות עצמית ובגסות הרוח, עד שטוב היה אילו לא היה לומד כלל. לבד מזאת, לימוד כזה אינו מתקיים, ועתיד להישכח (פרק ח).

- שלא יתבונן בהתבוננות כללית, המסתפקת בתפיסה שטחית וחיצונית של העניין, אלא בהתבוננות פרטית, כזו המתעמקת בפרטי העניין וממצה את הכנות. הצורך באזהרה זו הוא מפני שההתבוננות הכללית אכן מרגשת, והיא אף עושה זאת מהר יותר מן ההתבוננות הפרטית, אך רגשות אלה הם בבחינת דמיון כוזב ש'כחלום יעוף', ואין בכוחם לפעול שינוי כלשהו מעבר להתרגשות הזמנית (פרק ב).

- שלא יבקש הלומד להמציא המצאות ולחדש חידושים משלו, אלא יבקש להיות כלי לקבל (פרק ג). גם מן הלומדים המבקשים לעצמם את העמוקים והמופלאים שברדושי החסידות אין דעתו של הרבי הרש"ב נוחה. על האדם לדעת את מקומו, ולהתמקד במאמץ ללמוד ולהבין היטב את הדרושים השווים לכל נפש, הקרובים לעניינים המוזכרים לאורך חלקי התפילה (פרק ז).

- אזהרה מיוחדת לצעירים, ש"לא יעלו במעלת ההתבוננות לפני עונתן". אין מה להיחפז, ויש להקפיד על התקדמות מתונה מתוך שמירה על הכלל היסודי ביותר: שלא יטעה האדם את עצמו. כך, למשל, הדריך המשפיע ר' שלמה-חיים קסלמן זצ"ל שאותן "שעה או שתיים" שהזכרנו לעיל הן חמש או עשר דקות בערכן של הדור הזה, והיה קוצב לכל תלמיד את דקותיו במשורה, מתוך היכרותו המעמיקה עמו (פרק יד).

סביב הנושא המרכזי הזה ונגזרותיו מבאר הרבי הרש"ב עוד כמה וכמה נקודות, ובהן:

הדרכים הראויות למי שאינו מצליח להגיע לידי "התקשרות עצמית בעצם נושא המושכל":

- התבוננות של 'בְּכֵן' – דהיינו: העמקת הדעת בתמצית העניין או במסקנה המעשית הנגזרת מתוכו. למרות חסרונותיה הרבים של דרך זו, כולל אותה הרבי הרש"ב בכלל 'עבודה שכל' ומראה כיצד גם היא פועלת את פעולתה הרצויה, גם אם באופן מצומצם הרבה יותר (פרק ה).

- התבוננות בעניינים השייכים לסדר התפילה, שגם היא הדרכה למי "שאינן דעתו יפה כל כך לקשר את עצמו בעצם העניין האלוקי", ונראה שתועלתה היא בעיקר בכך שהלומד אינו צריך להביא ממרחק לחמו אלא להתבונן במילות התפילה עצמן. מי שיש לו בסיס מסודר של ידיעה נרחבת בחסידות, כבר ימצא את הקשר שבין המילים ובין העניינים הידועים לו היטב – עד שיאירו לו מילות התפילה ויביאו אותו לידי התפעלות הלב וחיות בקיום התורה והמצוות (פרק י).

- קבלת עול, שהיא היסוד השווה לכל נפש, "שכל אחד ואחד צריך לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה לידע בנפשו שיש לו אדון... וגם הוא צריך לקבל עול מלכותו יתברך עליו ולהיות עבד נאמן אליו יתברך". גם מי שאינו עומד באחת ממדרגות ההתבוננות שנתבאר לעיל, הנה אם ישים לבו לעיקר הגדול הזה ויחיה אותו בכל רגעיו, תוך השתדלות להיכנס לעבודת התפילה על פי יכולתו, אזי "הבא ליטרה מסייעין לו מלמעלה... ויפתח לו ה' יתברך פתח יתרה להאיר מוחו ולבו בתורתו ועבודתו יתברך" (פרק טו). בכלל הנחיה זו היא גם ההדרכה להיות מן השונים הלכות בכל יום, והכוונה ל"הלכות פסוקות הצריכות למעשה", שהיא חלק בלתי-נפרד מקבלת עול מלכות שמים (פרק יז).

- דרך ראויה לבעלי עסקים, שאין עיתותיהם בידם והם אנוסים לבלות את רוב זמנם בעסקיהם, ועליהם

להישמר על כל פנים ללמוד מעט קודם התפילה, להתפלל במתינות ולשבור ליבם בקרבם על היותם שקועים "בהבלי העסקים הסובבים עליהם מכל צד ופינה". מתוך כך יזכו ל'רשימת הארה' שתגן עליהם ותקרב אותם לאלוהים גם בהיותם בשוק (פרק טז).

עניינים נוספים המתבארים לאורך הדרך הם:

כיצד נעשים כלי הראוי לקבל אור אלוהי – חמש הכנות מבוארות בהרחבה (פרק יא), עם הכנה כללית של התעוררות תשובה הנדרשת ממי שיודע בנפשו שאין הוא כלי לכך, "שאינו לו שום חפץ ותשוקה ללמוד דא"ח ולייגע ולהעמיק בזה" (פרק יב).

מודעות לחלקי הרע – חובתו של המתבונן להיות מודע היטב לחלקי הרע שבנפשו, כדי שיוכל לתקן כל אחד ואחד מהם בפרטיות ולא יסתפק במאיסה כללית בלבד, שאינה מתקיימת ואינה מועילה (פרק יג).

לדרך עריכת הביאור

מאמר זה מלווה את סיום מלאכת הביאור על קונטרס התפילה במסגרת ספריית 'המעיינות', החותם גם את המאמץ לביאורם של שלושת הקונטרסים שחיבר הרבי הרש"ב בעבור תלמידי הישיבה – קונטרס התפילה, קונטרס העבודה וקונטרס עץ החיים.

בעריכת הביאור הייתה עיקר מגמתנו הבהירות והפשטות. בגוף דברי הרבי הרש"ב פתחנו ראשי תיבות, חילקנו את העמודים הצפופים לפסקאות והוספנו סימני פיסוק ומראי מקומות. את הביאור עצמו ערכנו כך שישמש מעין 'חברותא' ללומד, החוזר בעבורו על דברי הרבי הרש"ב בלשון קלה יותר, ואגב כך מספק לו תועלת כפולה: מבט כללי על התפתחות המהלך לאורך פרקי הקונטרס, ומבט פרטי המנתח אחת לאחת את הנקודות המבוארות בכל פסקה.

ככלל, לא התיימרנו להעמיק בדברים, לחדש בהם או להוסיף עליהם מן המבואר במקומות אחרים. ואולם במקומות שבהם חשבנו שדברי תורה עשירים יותר במקום אחר, או כאשר הרבי הרש"ב עצמו רומז למבואר במקום אחר, לא נמנענו מלצטט משם בהרחבה.

בכל פרק מובא קדימון קצר, המצביע על עיקר המבואר בפרק זה.

אחד המאפיינים המקשים על לימודו של קונטרס זה הוא השימוש המרובה בסוגריים בתוך סוגריים, כשלעתים נדרש מאמץ משמעותי רק כדי להבין היכן מתחיל ונגמר מאמר מוסגר כלשהו, ולאן שייכת כל שורה ברצף

העניינים המתבארים כשהם שלובים זה בזה. כדי לפתור את הבעיה, נקטנו בכמה דרכים:

א. הזחת פסקאות, היוצרת הפרדה ברורה בין רמות הסוגריים השונות.

ב. כשמאמר מוסגר קוטע את רצף הביאור בעניין כלשהו, העתקנו מילים ספורות מהמשך העניין כדי לסייע ללומד למצוא היכן נמשך המשפט שנקטע, וכן להפך (העתקנו מילים ספורות מתחילת העניין כדי להזכיר ללומד את ההקשר שאליז שייכת הפסקה, לאחר שנקטע). מילים אלו צבועות אפור.

ג. בנוסח הנדפס נשמטו בכמה מקומות סימני סוגריים, לעתים בראש מאמר מוסגר ולעתים בסופו. לאחר עיון הגענו לכלל הצעה בדרך אפשר מהו מקומם הראוי של הסוגריים האבודים, והוספנו אותם בדרך הבאה: (I או O).

בסוף הקונטרס מובא לקט שיחות ומכתבים מנשיאי חב"ד לדורותיהם בעניין עבודת התפילה. לקט זה, ביחס לרוחב היריעה של הנושא הנדון ברחבי תורת חב"ד, הוא רק כטיפה מן הים, אך השתדלנו להתמקד בדברים שיש להם נגיעה ישירה בעניינים המבוארים בקונטרס, וכן בדברים שיש בהם משום הדרכה מעשית לעבודת התפילה. חלק משמעותי מתוך הלקט לקוח מספר השיחות 'תורת שלום', והם מלווים את קונטרס התפילה בבחינת 'תורה שבעל פה' ומגלים לנו מעט על הכוונות והרצונות שעמדו בשורש כתיבתו, בדרך שבה ביטא אותם הרבי הרש"ב עצמו בהתוודעויותיו.

יהי רצון שביאורנו יסייע בידי הלומדים ותרבה הדעת. נחתום מאמר זה בדברים שבהם חתם הרבי הרש"ב את הקונטרס:

הנה ביארתי לפניכם הכרח העבודה בתפילה הנוגע מאוד לכל אחד ואחד בחיי נפשו ממש, ואיך ומה הוא אופן העבודה בתפילה על פי תורת אמת אשר הנחילנו כ"ק אבותינו אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זכותם יגן עלינו, ואתם אהוביי אחיי ורעיי שימו לבבכם היטב אל כל הדברים הנ"ל ותחוסו על נפשכם ללמוד לדעת את ה' בלימוד הטוב בעיון לידע הדברים על בוריים היטב, אבל יהיה הלימוד על מנת לעשות דווקא, היינו לעבוד את ה' בלימוד הזה בעבודה אמיתית שבמוח ולב בתפילה לפעול ישועות בנפשם לברר ולזכך את המידות טבעיים ולהוסיף אור וחיות בקיום התורה ומצוות. והיה לבבנו שלם ואמת עם ה' אלקינו בכל פרט ופרט, וה' יתברך יהיה בעוזנו ויאיר עינינו באור אמיתית תורתו ועבודתו יתברך, אמן כן יהי רצון.

היום שמעורר את הגעגוע

פרקים מתוך המהדורה החדשה של סדרת פשוט חסידות, הפורסת לפני הלומד נושאים יסודיים בחסידות, מתוך שפע מקורות ומוזון נקודות מבט, בשפה בהירה וקולחת

עבודה שבתית

היא העליה מדרגא לדרגא בקדשה גופא.

ובעבודת התשובה - בימות החל העבודה היא "תשובה מתאה", העבודה עם הדברים שהיו נפרדים מאלקות, לחזור ולקשרם לתשובה. ועבודת יום השבת היא "תשובה עלאה" - דבקות ועלית הנשמה לשרשה ומקורה.

(רבי מנחם מענדל שניאורסון מליובאוויטש,
'לקוטי שיחות', חלק יד, פרשת האזינו שיחה א)

בימי החול אנו עובדים את עבודת הבירורים - לבחור בין אוכל לפסולת, בין טוב לרע. אך בשבת אנו נמצאים ב"מעין עולם הבא", בעולם שכולו טוב, ומה יש לנו לעשות? - להתעלות. לא מתוך חיכוך, לא מתוך מאבק ומלחמה, אלא מתוך דבקות בה'.

יותר קל

הכוח המניע לעבודת ה' המיוחדת של יום השבת הוא הנשמה היתרה השוכנת בקרבנו. הנשמה המיוחדת של יום השבת פותחת לפנינו אפשרויות חדשות למפגש עם ה', והופכת את המפגש הזה לקל ולזמין יותר.

ידוע מאמר רבותינו ז"ל, שפשבת נתוסף בכל אחד ואחד מישראל נשמה יתרה.

ולכאורה אינו מובן, מהו ענין הנשמה יתרה, הלא אין נרגש בגוף האדם תוספת חיותו בשבת יותר מבכל השבוע.

בשבת קודש לא רק העולם משתנה או מעשינו משתנים, אלא יתרה מזו - אנחנו בני-אדם אחרים. מעבר לעצירת העבודה, גם הדיבורים, המחשבות, ואפילו המנטליות משתנים.

בשבת מדברים אחרת, חושבים אחרת וגם עובדים את ה' בדרך אחרת. בשבת שוכנת בנו נשמה חדשה - "נשמה יתרה", המפעילה את הקשר שלנו עם ה' בקצב ובכיוון המיוחדים לשבת. על הצדדים השונים של עבודת ה' המיוחדת לשבת, ניגע במקורות הבאים.

הכוח לדלג

אם במשך השבוע אנחנו נלחמים בלי הרף ביצר הרע, בשבת הדברים מתנהלים אחרת. חז"ל מגלים לנו כי בשבת הגיהינום שובת. הכוונה איננה רק למקום שמיימי אלא גם לגיהנום המוכר לנו - היצר הרע המפריד אותנו מה' הוא הוא הגיהינום עצמו. ובשבת הוא שובת.

גם אם אנו מרגישים זאת למחצה, לשליש ולרביע, קדושתה של השבת גדולה כל-כך עד שה'סטרא אחרא' בורחת מפניה. בשבת עיקרה של עבודת ה' אינו במאבק עם היצר הרע, אלא בהתמודדות בין הטוב ליותר טוב!

בימות החל עקר עבודת האדם היא עבודת הברורים, לברר עניני רשות ולהעלותם לקדשה על ידי ה"ט מלאכות ועבדין דחל. אבל ביום השבת המלאכה אסורה, כי מצד עלית העולמות ביום השבת, האדם הוא למעלה מעניני העולם, ועבודתו

סודה של השבת – חלק שני מתוך ארבעה

הַעֲנִין הוּא, שְׁבָכַל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה נֶאֱמַר בְּהוֹ
"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד", וְהַעֲבֹדָה הִיא בְּחִינַת "פּוֹלְחָנָא
דְּרַחֲמֹתָא" [עבודת האהבה], כִּי הִיא בְּחִינַת עֲבֹדָה
וְיָגִיעָה שְׂאִי אֶפְשָׁר לְהִיּוֹת הוֹלֵדֶת וְהַמְשָׁכַת הָאֱהָבָה
מִהֶתְבַּוְּנָנוּת, אֲלֵא אִם כֵּן יִיגַע אֶת עַצְמוֹ לְהַשְׁרֵ
דַּעְתּוֹ בְּחֶזֶק, וְנִצָּרָה לָזֶה כָּל הַל"ט מְלָאכֹת בְּרוּחָנִיּוֹת
– הַזּוֹרֵעַ וְהַחוֹרֵשׁ כו', כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּמִקּוֹם אֲחֵר.
וּבְחִינַת אֱהָבָה זֶה שְׁבָחַל, הִיא רַק
הָאֱהָבָה הַנִּמְשָׁכַת מִהַשְׁכָּל
וְהֶתְבַּוְּנָנוּת. אֲבָל בְּשִׁבְתָּ
נִתְּסָף בְּכָל אֶחָד וְשִׁמָּה
יִתְרָה, וְהִינוּ שְׁנוֹלֵד בְּכַנְסַת
יִשְׂרָאֵל דְּבָר חֲדָשׁ מִמֶּשׁ, מֵה
שְׁאִין נִמְצָא בָּהֶם בְּחַל, וְהִינוּ בְּחִינַת
אֱהָבָה וְרָצוֹן לֵה' שְׁלִמְעֵלָה מִן הַשְׁכָּל וְהֶתְבַּוְּנָנוּת... כִּי
רָצוֹן זֶה עֵמָק עֵמָק מִהַשְׁכָּל... וּבְחִינַת אֱהָבָה וְרָצוֹן זֶה
לֵה' מִתְגַּלֶּה בְּנֶפֶשׁ אָדָם בְּיוֹם הַשִּׁבְתָּ דְּוָקָא, וְהִיא בְּחִינַת
אֱהָבָה רַבָּה, שֶׁהִיא בָּאָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.

(רבי שניאור-זלמן מלאדי, "תורה אור" ויקהל ד"ה ויקהל משה)

עבודת ה' הרגילה מזיקה אותנו להתאמץ ולעמול,
"לזרוע ולחרוש" כדי להרגיש קרבה ואהבה לה'. בשבת
הנשמה היתרה עוזרת לנו לאהוב את ה' ספונטנית.
היא מגלה לנו רצונות הטמונים בתוכנו תמיד, רצונות
עמוקים לאהבה וקרבה לה', שאינם צריכים הסברים
ושכנועים. זאת הרגשה שנופלת עלינו מלמעלה. אמנם
אין הכרח שנצליח לחוש כך בכל שבת, אבל בכל-זאת,
משהו בלב שלנו יותר פתוח.

לעבודה

את הקרבה המיוחדת לה' ועבודת ה' השבתית, עלינו
לתרגם למעשים של ממש. חז"ל אומרים כי "לא ניתנו
שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה"
(ירושלמי שבת טו,ג). השבת היא יום מנוחת הגוף ויום
יצירה לנשמה. אנו שובתים מהתעסקות בעולם החומר,
כדי שנוכל להיות פנויים לעבודת ה'. המקומות הנסתרים

שהשבת חושפת, השלמות הנשמית וקבלת הכוח לימי
החול, מתגלים אלינו דרך המאמץ הרוחני של עבודת ה'
של השבת. בטלה ושעמום לא יובילו אותנו לשום מקום
טוב או עמוק.

גם יהודי פשוט שבפשוטים יודע, שענין השבת
הוא כמו שכתוב: "ששית ימים עשה ה' את השמים
ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש" (שמות לא,ז).
ורצונו של הקב"ה, שגם יהודי יתנהג באופן כזה,
שביום השבת יהיה אצלו הענין ד"שבת וינפש" מפל
מלאכתו בששית ימי המעשה. והנה מובן בפשטות,
שהכונה ד"שבת וינפש" אינה להעדר החדוש והיצירה
שבעבודת האדם, הינו שבמשך ששית ימי המעשה
פועל האדם ומחדש כמה ענינים, ואלו ביום השבת
אינו עושה מאומה – שכן, ענין זה הוא חסרון, ולא
מעלה!

ואם מפני העמל והיצירה – אין כל מעלה בדבר.
כי כאשר מדבר אודות עמל המביא לידי תועלת, הנה
לא זו בלבד שאין כל חסרון בדבר, אלא אדרבא, זוהי
תכלית ומטרת בריאת האדם – "אדם לעמל יולד".

ולכן, לא יתכן לומר שהעלוי דיום השבת הוא מה
שהאדם אינו עמל ואינו עושה מאומה. אלא בהכרח
לומר, שגם ביום השבת פועל יהודי על ידי עבודתו.
ואדרבא, פעלתו של יהודי ביום השבת היא באופן
נעלה יותר מהפעלה בימי החל. שכן, העבודה של
יום השבת היא בענינים געלים יותר – עבודה הקשורה
עם כח הדבור וכח המחשבה, בעניני תורה ותפלה...
כאשר מגיע יום השבת, מתפנה הוא מפל עסקיו, "כל
מלאכתך עשויה", ועוסק אך ורק בענינים געלים, עניני
קדשה, כגון: אמירת תהלים, תפלה באריכות יותר,
קריאת פרשת השבוע "שנים מקרא ואחד תרגום",
למוד פרשת השבוע עם מפרשים, וכן הלאה – כל אחד
ואחד לפי ערכו.

(רבי מנחם-מענדל שניאורסון מליובאוויטש,
שיחת פרשת תרומה תשמ"ד)

עונג ושמחה בשבת

המיוחד מרוממים את האווירה ויוצרים רקע מתאים
לשמחה, ועם זה, ברור ששמחת הנישואין היא נושא
הערב ולא שום דבר אחר. כך גם בשבת: עונג הנשמה

שבת היא כמו חתונה. אם בחתונה התזמורת לא תנגן,
המפות תהיינה קרועות והאוכל לא יהיה טעים, שמחת
החתונה תיפגם. הפאר וההדר, הכלים היפים והאוכל

ורבקותה בה' הם ההתרחשות המשמעותית, ולא סוג הדג וישעות השינה.

חשוב להדגיש כי אין כל פסול בתענוג הגוף בשבת. אדרבה, זוהי מצווה שאנו מחויבים לקיימה ככל המצוות. ואולם אל לנו 'להיתקע' בחלק החיצוני של עונג שבת.

לשבת יש סוד. הזוהר הקדוש מכנה אותה "יומא דנשמתא" (זוהר ח"ב, רה) – יומה של הנשמה ושל הפנימיות. אם נטעם מן הסוד – חיינו ישתנו. אדם שהשבת, במשמעותה העמוקה, היא חלק מחייו, הוא אדם אחר.

במה אני בוחר?

השאלה הראשונה שאנחנו צריכים לשאול את עצמנו כשאנחנו מעצבים את יום השבת שלנו היא – באיזה מסלול אני בוחר? במסלול החיצוני או הפנימי? איזו שבת אני רוצה שתהיה לי?

המגיד ממזריטש מתאר במשל חריף איך נראית שבת המבוזבזת אך ורק על עניינים חיצוניים וטפלים.

ביום שבת, שהוא יום קדושה, צריך שמחה גדולה. ובמה משמחו? – במה שמחשב בעולמות עליונים... [ובכל זאת] איתא בשלחן ערוך: אדם שיש לו תענוג מספורים, מתר לו לספרם בשבת, מפני שהם שמחה ותענוג לו...

ואפשר לומר משל נפלא על זה:

משל למלך שהיו לו מדינות הרבה ועבדים לאין מספר. וצוה המלך לעשות יום מגלל משתה ושמחה לכל שריו ועבדיו, ולכל מי שירצה לבוא אל המשתה להתענג בתענוגי ומעדני המלך, יתן לכל איש ואיש רצונו ושאלתו, כל אשר תשאל ותאנה נפשו, כדי שלא יחסר לשום אדם שום תענוג ועדון בעולם. ככל אשר הוא חפץ ושואל, תכף ינתן לו כאנת נפשו. והנה, היו השואלים הרבה, מה ששאל זה, לא שאל זה. איזה מהם בקשו שיתנו לו כלים נאים וחשובים שהמלך

משתמש בהם. ואיזה מהם בקש שיתנו לו כל מעדני מלך מכל מיני מאכל או כיצא. ואחד הוסיף לשאול, שיתנו לו פרס מגנזי המלך, זהב ואדרכתמונים. ואיזה מהם בקש שיתנו לו שלטונות ושררות על קצת ערי המלך. והכל נתן לכל אחד ואחד חפצו ובקשתו.

והיה שם איש סכל וחסר לב, והוא היה איש צרוע, מוטל באשפה מחמת צרעתו. ובהגיע אליו השאלה לשאול ולבקש תאנתו וחפצו וצרכיו מבית המלך, בקש שיצוה המלך שיתן לו שתי משפלות של זבל לח וקר, בכדי שיתכסה מהם ויתקרה מצרעתו. ונערו בו עבדי המלך ואמרו לו: "שוטה וחסר לב! מה זאת אשר שאלת ובחרת מקל תענוגי! והלא אם היית שואל ביום הזה חפצים טובים, או מיני תענוגים שבעולם, וכל תענוגים מחמדי לב מהמלך, היו נותנים לך, כי כן דת המלך ונמוסו להיות עושים רצון כל איש ואיש. ואם תאמר, מחמת כאב צרעתך שאלת דבר זה – שוטה שבעולם! היה לך לבקש מאת המלך שיצוה לרופאים לרפאות אותך מצרעתך. כלום חסרים מבית המלך רופאים מחכים וכל מיני סממני רפואות עד אין קץ?" והנה הגיע הדבר הזה בפני המלך, שפך בקש האיש הסכל, והמלך, שחכמתו גדולה עד מאד, אמר לעבדיו: "מאחר שאיש זה הוא פסיל, בשבילו ישתנה נמוסי המלך ודתו? זה אי אפשר. רק ינתן לו בקשתו כמו אשר בחר לו. כי הסכל הלזה בחר בדבר מאוס, אם כן בודאי זה עקר תענוגו ועדונו, על כן לא יתן לו יותר משאלתו ובקשתו". והנמשל מוכן.

(רבי דב"ע המגיד ממזריטש, 'אור תורה' אגדות חז"ל תכה)

שבת היא יום תענוגים, אך לא יום התפרקות. כשאנחנו פוסעים בארמון המלך, אל לנו לדרוס על השיחים היקרים בנעליים מלאות בוץ... עלינו להתגבר על תענוגי נפשנו הבהמית, ולהתענג מדברים איכותיים יותר.

ללמוד להתענג

הבעל שם טוב מבחין בחדות בין הסוגים השונים של העונג, ומצביע על העונג האמיתי המתאים לשבת:

"ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג... ישבעו ויתענגו". ומקשה, הלא בעניני עסקי עולם הזה התענוג הוא קדם השביעה, והנה לה למימר [והיה לו לומר] יתענגו וישבעו!

בתורה, כמאמר רבותינו ז"ל: "אמרה תורה לפני הקב"ה: רבוננו של עולם! כשיכנסו ישראל לארץ, זה רץ לכרמו, וזה רץ לשדהו, ואני מה תהא עלי? אמר לה: זוג אחד יש לי, ושבת שמה" (ראה טור או"ח סי' ר). וזהו שאומרים: "ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג". ומה יהיה הענג האמתי לענג בו את השבת? – "ישבעו ויתענגו מטובך". פרוש, על ידי התורה, שמטבעה מה שאדם שבע ממנה יותר, יש לו תענוג אף יותר.

(רבי ישראל בעל שם טוב, 'כתר שם טוב' ח"ב אות שיט)

הבעל שם טוב מלמד אותנו כי דווקא הישגים רוחניים יכולים לענג תוך כדי התהליך וגם אחריו, ולהותיר אותנו שבעים ומאושרים באמת. בימות החול אנו משועבדים לדברים זולים, שמבלבלים אותנו וגורמים לנו לעוגמת נפש ולהעדר יישוב הדעת. במצב שכזה, אפילו יראת השם יכולה להתעקם ולהתפרש בתוכנו בצורה לא נכונה. בשבת אנו נחים מכבלי העולם, אנחנו משתחררים ושמחים, שמחים ומתוך כך משתחררים, ויכולים סוף סוף לראות את הדברים אחרת. לכן מצב הנפש המתאים לשבת הוא שמחה וחיוביות.

מעולם לעולם

והנה בכל ימי החל שְׁעוּשֵׁי הַמְּלָאכָה בְּקִדְשָׁהּ וְעַל פִּי הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, נִתְּקוּ הָעוֹלָם מֵעַט מֵעַט, וּבִשְׁבֹּת קִדְשׁ נִתְּעַלָּה לְפִי עֵרֶךְ הַתְּקוּן שֶׁל יְמֵי הַחֹל, וְכֵאֲשֶׁר יִתְּקוּ הַכֹּל יִהְיֶה בְּאַמֶּת יוֹם שֶׁכָּלוּ שְׁבֹת קִדְשׁ.

(רבי חיים מצאנז, 'דברי חיים' לחנוכה ד"ה רבים הקשו)

במשך ימי השבוע אנו מתקנים את העולם ויוצרים את התנופה לקראת ההתעלות בשבת, שהיא בעצמה חלק מהתיקון הכללי של העולם – להביא לימות המשיח, ליום שכולו שבת. עבודת ימי החול היא המעוררת את קדושת השבת לחול על האדם.

ה'מאור ושמש' מרחיב את הרעיון:

אֲשֶׁר כָּל אָדָם רוֹאֶה וּמִבֵּין, אֲשֶׁר יֵשׁ הַשְׂרָאָה קִדְשָׁהּ

וּפִרְשׁ, דִּישׁ בְּעֶסְקֵי עוֹלָם הַזֶּה תַּעֲנוּג בְּלֹא שְׂבִיעָה לְעוֹלָם, וְיֵשׁ שְׂבִיעָה שְׂאֵחַר הַשְׂבִּיעָה שׁוֹב אִין תַּעֲנוּג. פְּרוּשׁ: בְּעֵינֵי עֵסֶק הַבּוֹץ מְמוֹנּוֹת וְהוּן רַב יֵשׁ תַּעֲנוּג – מֵה שֶׁהוּא עֲשִׂיר יוֹתֵר יֵשׁ לוֹ תַּעֲנוּג יוֹתֵר מֵעֲשָׂרוֹ – אֲבָל אִין לוֹ שְׂבִיעָה, כְּכַתוּב: "אֵהָב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף" (קהלת ה',ט). וְאִכִּילַת תַּעֲנוּגֵי מַעֲדֵי עוֹלָם הַזֶּה, אַחֲרֵי הַשְׂבִּיעָה שׁוֹב אִין לֹאֲדָם תַּעֲנוּג, כִּי "נִפְשׁ שְׂבִיעָה תָּבוֹס נֶפֶת" (משלי כו,ז), וְ"אֲכַל דְּבִשׁ הָרְבוּת – לֹא טוֹב" (שם כה,כז). וְכָל זֶה בְּעֶסְקֵי עוֹלָם הַזֶּה.

אבל בלמוד התורה הוא כף: מי

שהוא אינו חכם גדול בתורה, אם יבקשו ממנו לפרש הלכה עמקה וקשה, תחלה הוא מר לו, כמאמר רבותינו ז"ל על פסוק: "שפתותיו שושנים נטפות מור", אל תקרי מור, אלא מר (שבת ל"ב), ולסוף הוא מתענג. אבל אם הוא חכם גדול בתורה, אפלו בתחלת העיון יש לו תענוג, מפני שיכול לפלפל בחכמה ולמצוא ראיות ופרושים מכל הצדדים.

והנה, השבת נתן לישראל כדי שיהיו פנויים לעסוק

צריך לזכור את השבת בכל יום, כך שחלק מן האישיות שלנו יהיה שבת. אם כל השבוע נחיה את החולין במלוא העוצמה ובניסיון שליטה מרבי, איך נוכל לפתע להרפות ולהיכנס לשבת, ופתאום להיות 'מי שאני לא'? מצד שני, הדילוג אל השבת הוא מעל ליכולתנו, כך שבעצם אין שום יכולת להתכונן אל השבת.

להלן נגלה, כי אף שהשבת היא מעל ומעבר, עבודתנו בימי החול משפיעה על השבת שלנו.

גובה הקפיצה – לפי המקפצה

בשבת קדש העליה לפי ערך פעלת ימי החל שפּעֵל בָּהֶם הָאָדָם, כִּכָּה מִתְעוֹרֵר עָלָיו קִדְשַׁת שְׁבֹת קִדְשׁ...

וחובה עלינו לקיימם – אך כדי שמעשה שנעשה בתוך מסגרת העולם הזה יפרוש כנפיים ויקבל משמעות בעולמות עליונים, הוא צריך 'לעלות' לרמת עמידה ישירה יותר מול ה'.

מעשי המצוות ולימוד התורה שלנו 'עולים' על-ידי התפילה שבכל יום, מכיוון שבתפילה איננו עושים כלום מלבד לעמוד מול ה' ולדבר איתו. בהגיע השבת, כל העולמות מתעלים ומתקרבים לשורשם, ותפילות ימי החול, עם התורה והמצוות שנכללו בהן, עולות מעלה מעלה.

מתכוננים ו... מופתעים!

על אף החובה להתכונן מעשית ונפשית, יש בשבת משהו שבעצם אי-אפשר להתכונן אליו, והוא גדול מאיתנו.

"וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ" (שמות טז, כה). הרב הגדול מורנו הרב צבי בן הפעש"ט אמר להרב פנחס מקוריץ, שצריך האדם לעשות הכנות לקבל קדשת השבת, כמו שאמר הכתוב: "וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ". ורבי פנחס השיב לו, פי דבר הנתן מלמעלה והאדם אינו יודע כלל איך ומה יתנו לו – איך אפשר להאדם להכין עצמו אליו? רק שצריך לשמור את עצמו מכל דבר רע.

(רבי ישראל בעל שם טוב,
'בעש"ט על התורה' פרשת בשלח אות יד)

גם אחרי כל ההכנות, יש בשבת הפתעה. איננו יכולים לטפס עד אליה ולהיות ראויים לה, אלא הקב"ה מעניק לנו אותה כמתנה. ומתנה איננה משמשת כשכר למי שעמל כראוי, אלא מוענקת בלי שום קשר למאמץ מצד המקבל.

אז לשם מה להתכונן? כדי שהכלים יהיו נקיים. אפילו האוכל הטעים ביותר זקוק לכלי הגשה נקי. אם הצלחת והסכום מלוכלכים, האוכל הטעים עדיין טעים, אבל איזה טעם יש לו?

לכל אדם בשבת. ואינו דומה קדשת שבת לכל אדם בשנה, רק יש בני אדם אשר מרגישים יותר קדשה בשבת, ויש שאינם מרגישים כל כך, רק מעט מן המעט, ויש שיש להם הרבה קדשה מאד, אשר כמעט כל רואיהם יכירו כי הם זרע ברה"ק, אשר חנן אותם בבינה יתרה, כמבואר בזר הקדוש (רע"מ ח"ג רמב"ב), אשר יש לכל ישראל נשמה יתרה בשבת, אבל לא לכל אדם בשנה, והכל הוא לפי הכנת בני אדם אשר מכין מערב שבת לשבת, וכל שכן מחד [מאחד, מראשון] בשבת לשבת, אשר ממשיך על עצמו קדשת שבת בכל ששת ימי המעשה. וכפי המשכתו בששת ימי המעשה – כך מרגיש קדשת שבת בשבתו, כל חד וחד לפום קדשתו ופרישתו בימי החל – כך מרגיש בשבת יותר קדשה. וזה כמעט נראה בחוש לכל אדם, שאין קדשת שבת שנה בכל אדם.

(רבי קלונימוס קלמן הלוי אפשטיין,
'מאור ושמש' כי תשא ד"ה "ראה קראתי בשם")

בעל התניא מכנה את התהליך הזה 'עליות':

כי הנה נודע ששבת הוא בחינת עליות העולמות, והתורה ומעשים טובים של כל ימי החל מתעלים למעלה בשבת... שיש בכל יום הארת שבת, וכמו שכתוב: "זכור את יום השבת" (שמות כז), והוא התפלה שבה נכללים ועולים התורה ומעשים טובים של כל היום, כי התפלה נקראת "עולת תמיד" על שם עליות העולמות שעולים למעלה בזמן התפלה, כמו שהשבת נקראת "עולת שבת" על שם עליות העולמות שבשבת. ואחר כך התפלות של כל ימי החל עם כל התורה ומעשים טובים שנכללו בהן נכללים בשבת ממש.

(רבי שניאור זלמן מלאדי,
'לקוטי תורה' בהר ד"ה ואת שבתותי תשמורו)

כשאנו מקיימים מצוות, אנו עושים מעשים טכניים בתוך מסגרת העולם הזה. ודאי שאלו מעשים נפלאים,